

Tak Susie!

Beretninger om
politiske flygtninge
fra Portugal
i Danmark
(1961-1974)

#ECOS

Landflygtighed
- at bryde
tavseden

side 2

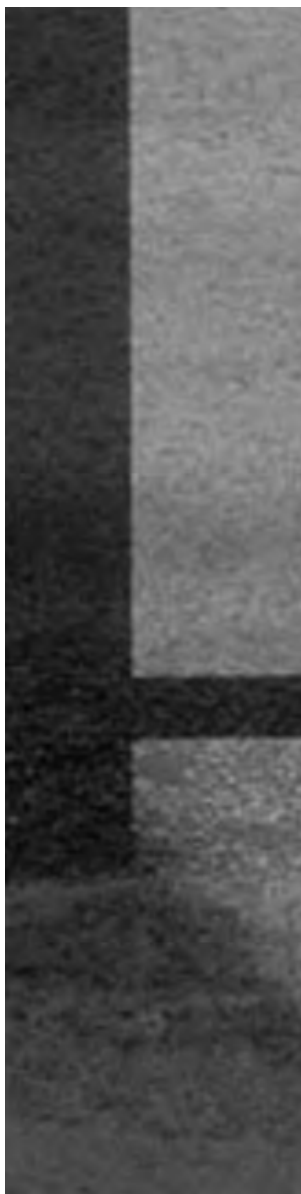

Tak Susie!

**Beretninger om
politiske flygtninge
fra Portugal i Danmark
(1961-1974)**

Álvaro Moreira
Ana Rita Vera
Bodil Moltesen
Britta Thomsen
Carlos Neves
Eurípedes Costa
Hanne Skytte
Harriet Ludvigsen
Joaquim Saraiva
John Gravesgaard
Jorge Leitão
José Oliveira
Mário Fernandes
Niels Albert Christensen
Rui Lopes
Sónia Ferreira

side 3

Udgiver: © Projecto #ECOS — exílios, contrariar o silêncio CRIA, Av. Forças Armadas, Edifício ISCTE - IUL, sala 2W2, 1649-026 Lisboa
tlf. +351 210 464 057

e-mail: ecos.exilios@gmail.com

web: <https://ecosexilios-cria.org/dk/>

Titel: Tak Susie! Beretninger om politiske flygtninge fra Portugal i Danmark (1961-1974)

Layout, omslag, grafisk design og koordination: Fernando Cardoso

Korrektur: Anne Neves, Carlos Neves, Jorge Leitão

Oversættelse: Carlos Neves, Helle Merete Sonne, Jacob Corneliusen, Jorge Leitão, Luana Gonzalez, Natasha Jacoby

Fotos: Bodil Moltesen, Hanne Skytte, Harriet Ludvigsen

Enkeltudgave, marts 2021

Oplag: 500 eksemplarer

Tryk: Raínho&Neves Artes Gráficas, Portugal

Depósito Legal: 479450/21

ISBN 978 - 989 - 53047 - 0 - 7

#ECOS retter en hjertelig tak til alle, der har støttet projektet og bogens udarbejdelse: Anita Thomsen Luciano, Asta Siri Boye Leitão, Portugals Ambassade i Danmark

Forord	6	Sónia Ferreira
Indledning	9	Britta Thomsen
Desertion — og den historiske baggrund derfor	15	Jorge Leitão
En idealistisk generation	21	Álvaro Moreira
Det danske venstrefløjsmiljøets møde med de portugisiske desertører	26	Bodil Moltesen
At vende ryggen til krigen	30	Carlos Neves
Vin og Kvinder	36	Eurípedes Costa
Set med danske øjne	41	Hanne Skytte
Da Portugal kom til Studsgade 10	46	Harriet Ludvigsen
Regina-Hotellet	51	Joaquim Saraiva
Susie og de andre	55	Jorge Leitão
Minder fra en deserteringshandling	63	José Oliveira
Interview	70	Mário Fernandes
Som jeg husker det	78	Niels Albert Christensen
Tur uden retur	84	Rui Lopes
Billedgalleri	92	
#ECOS i Danmark: en pædagogisk oplevelse	106	Ana Vera
Efterord	III	John Gravesgaard

Forord

side 6

Sónia Ferreira
(projektkoordinator – #ECOS,
CRIA/NOVA
FCSH)

Denne publikation er udgivet i forbindelse med projektet ”#ECOS – Exílios, contrariar o silêncio: memórias, objetos e narrativas de tempos incertos”,¹ som har til hensigt, at opspore personlige erindringer fra en tid, hvor portugisere drog i eksil i Europa. Dokumenter, objekter og vidnesbyrd, fortæller, repræsenterer og viser den vej tusindvis valgte at gå i 60’erne og 70’erne. Disse portugisere forsøgte at undslippe et diktatur (1926-1974) og en kolonikrig i Afrika (1961-1974), som ødelagde livet for mange af deres jævnaldrende og deres familier.

Mange af dem endte i Danmark, hvor de søgte om asyl og blev taget godt i mod. Her oprettede de støttenetværker, var politisk aktive og blev tilknyttet arbejdsmarkedet. De dannede venskaber, fik kærester, byggede sig et hjem og fik børn. Nogle rejste tilbage til Portugal efter Nellikerevolutionen (25. April 1974), mens andre forblev i Danmark, hvor de er endnu.

Via de involveredes egne stemmer, forsøger denne bog at give et indblik i historien bag eksilet. Mænd og kvinder, portugisere og danskere skriver om deres eget liv og oplevelser, og deres be-

retninger udgør historien om portugisernes eksil i Danmark. Bogen og historierne deri ønsker at bidrage til en offentlig debat i Europa om eksil, migration og menneskers bevægelighed generelt. Landflygtighed vedrører ikke blot en enkel nation, men flere – der er dem som bortviser eller modtager mennesker, dem som krydses, og dem som er midlertidige eller permanente bopælslande. Og i disse opholdslande bliver eksiltilværelsen ”født” – en situation som kommer til at præge den landflygtiges liv og identitet. Med tiden ændrer omstændighederne sig, og efterhånden bliver der slået rødder i tilflugtslandet. Historien om landflygtighed relaterer sig ikke blot et specifikt lands historie eller enkelte vidnesbyrd. Det er samtidig en fortælling om territorier, nationer, politiske systemer og følelser. Landflygtigheden skaber historisk fakta såvel som subjektive anskuelser.

Publikationen beretter om Portugals historie, men samtidig også om Danmarks. Den omhandler en virkelighed, der ikke særlig velkendt i de to lande, men som har at gøre med Europas historie i det 20. århundrede. Et Europa med diktaturer og demokratier, hvor mennesker er på flugt og finder tilflugtssted, og hvor frygt og solidaritet eksisterer side om side. I en tid, hvor social og retslig ulighed stadig er fremherskende, er en debat desangående nødvendig i den offentlige sfære.

Mellem fortællingerne om det forgange Europa og visionerne i et europæisk fremtidsprojekt forsøger vi at stille spørgsmålsten ved, hvor nutidens Europa er på vej hen.

Projektet #ECOS forsøger ikke blot at undersøge eksilets synlige og målbare aspekter – hvor mange, der var involveret og hvor de tog hen – men berette om, hvem de var og hvem de er blevet til efter et liv i eksil, som har præget dem på forskellig vis. Det er den

realitet, som vi gerne vil formidle og fundere over, at skabe kunst ud fra og lære fra os. Projektets omdrejningspunkt består i at producere et undervisningsrelateret og kunstnerisk materiale målrettet skoleelever. #ECOS ønsker at fremme den interkulturelle dialog mellem unge og knap så unge, elever og undervisere, migranter, flygtninge, akademikere og kunstnere.

I selve projektet indgår mennesker med forskellige erfarings- og vidensgrundlag (akademikere, kunstnere, flygtninge, elever og undervisere) samt oprindelse (Portugal, Frankrig og Danmark). Holdet har været med til at sætte forskelligartede aktiviteter og gruppesamarbejder i værk med Europa som baggrund. Ved hjælp af udstillinger, dokumentarfilm, teaterworkshops, undervisningsmateriale, debatter, publikationer² m.m., forsøger vi at give en bevidsthed om fortiden, men frem for alt at overdrage denne viden til fremtiden.

1- #ECOS – Landflygtighed, at bryde tavshed: erindringer, genstande og beretninger fra og om usikre tider

Programme: Europe for Citizens – 609056-CITIZ-I-2019-I-PT-CITIZ-REMEX

<https://ec.europa.eu/programmes/europe-for-citizens/projects/efc-project-details-page/?nodeRef=workspace://SpacesStore/22807c45-03e8-4dab-bfbf-9861f4b3581d>

Europa for Borgerne (EFC)

https://ec.europa.eu/info/departments/justice-and-consumers/justice-and-consumers-fundingtenders/funding-programmes/europe-citizens-efc-0_da

2- <https://ecosexilios-cria.org/dk/>

De portugisiske flygtninge i Danmark og det Danmark, som de kom til 2

Situationen i Danmark fra 1960-1973

Kun under 100 portugisiske desertører fandt ophold i Danmark, og nogle af dem havde faktisk ikke en gang haft landet i tankerne som destination, hverken da de rejste ud fra Portugal eller senere undervejs. Det samme gjorde sig gældende for den lille million portugisiske emigranter, der i samme periode rejste ud fra Portugal, heraf kom kun en håndfuld til Danmark. Det var ikke tilfældigt.

Den danske historie formede sig nemlig anderledes i forhold til indvandring end den udvikling, der fandt sted i de øvrige vesteuropæiske lande, hvor stor økonomisk vækst medførte efterspørgsel på arbejdskraft. Industrialiseringen kom senere til landbrugslandet Danmark, hvor værdien af industrieksporten først oversteg landbrugets i 1957. Fra 1957-1961 var produktionsfremgangen i industrien til gengæld næsten 30%, mens beskæftigelsen gik frem med 20%. Arbejdskraften behøvede man ikke at hente i udlandet som i de andre vækstlande, for strukturændringer i landbruget betød at 400.000 mennesker vandrede fra landet ind til

Britta Thomsen
Cand. mag. i Historie og Portugisisk Aarhus Universitet.
Arbejdet som internationale konsulent på Nakso Uddannelsescenter og HK
Medlem af Europa Parlamentet fra 2004-2014.
Adjungeret Professor Copenhagen Business School 2012-

byerne i denne periode. Derfor blev der overalt i Danmark oprettet AMU-centre, som havde til opgave at omskole folk fra landet til at kunne arbejde i byerhvervene og opkvalificere arbejdere i forhold til virksomhedernes behov for nye kompetencer.

På dette tidspunkt var den danske velfærdsstat også begyndt at tage form. Alles ret til alle ydelser var et grundlæggende princip i de nordiske velfærdsstater, hvor alle betaler til alle og ikke kun til de trængende. Derfor er al uddannelse også gratis, såvel som sundhed og andre offentlige ydelser også tildeles efter det universelle princip. I 1960 vandt socialdemokraterne den største sejr siden efter 2. verdenskrig med 41,5% af stemmerne under Viggo Kampmanns slogan "Gør gode tider bedre". I den kommende tid fik danske arbejdere mulighed for at købe hus, bil og ferierejser til udlandet.

I 1964 var ledigheden i Danmark nede på 0,3% og der begyndte at komme krav fra de danske arbejdsgivere om at hente arbejdskraft fra udlandet, som man havde gjort i de andre vesteuropæiske lande. Det ville hverken venstrefløjen, fagbevægelsen eller socialdemokratiet høre tale om. De var bange for, at udenlandsk arbejdskraft ville medføre forringelse af løn- og arbejdsvilkår. I første omgang talte fagbevægelsen om at løse problemet med mangel på arbejdskraft med ny teknologi og bedre uddannelse af arbejdsstyrken, og kvinderne begyndte samtidigt at komme ud på arbejdsmarkedet i stort omfang, mens der blev oprettet børnepasningsordninger. Men problemet med arbejdskraft var stadig ikke løst, og i 1967 gav regeringen endeligt efter for arbejdsgivernes krav og tillod import af fremmed arbejdskraft. Fra 1967-1973 gav Danmark arbejdstilladelser til ca. 20.000 emigranter. På dette tidspunkt var Sydeuropa blevet tømt for overskydende arbejdskraft, så de indvandrere, der kom til Danmark, var fortrinsvis tyrkere, pakistanere og jugoslaver. Til sammenligning gav

Sverige arbejdstilladelse til ca. 200.000 udenlandske arbejdere i samme periode, og de 6 lande i EF: Tyskland, Italien, Frankrig og Benelux udstedte samlet 8 millioner arbejdstillader fra 1957-1973. Derfor var Danmark ikke et naturligt land at søge til for hverken emigranter eller flygtninge fra Portugal. I november 1973 indførtes stop for indvandring på grund af den økonomiske krise.

Dansk flygtningepolitik

Danmark har mest været et udvandrerland med højere grad af udvandring end indvandring indtil 1960'erne. Derfor var Danmark også et ualmindeligt homogent samfund, hvor man nærmest vendte sig om på gaden, hvis man så nogen med en anden hudfarve. Danmarks erfaring med flygtninge begrænsede sig indtil 1956 til tyske jøder og tyske politiske flygtninge i 1930'erne. Dengang valgte Danmark en restriktiv flygtningepolitik, så det samlede antal blev under 2.000, som ikke fik megen hjælp fra staten.

I 1951 blev FN's Flygtningekonvention vedtaget. Danmark var det første land i verden til at underskrive konventionen som fremhævede, at beskyttelse ikke længere skulle gives til grupper af krigsflygtninge, men til enkelte individer, der var forfulgt, hvad enten det skyldtes race, religion, nationalitet eller tilhørsforhold til en politisk gruppe. Dette nye individuelle flygtningebegreb var et velegnet redskab under den kolde krig, og de mange flygtninge fra øst blev af vesten set som en demonstration på kommunismens fallit, skriver forfatteren Hans Kornø Rasmussen i bogen "Den danske stamme" fra 2007.

I 1956 kom der omkring 1000 flygtninge til Danmark efter Sovjetunionens nedkæmpelse af opstanden i Ungarn, og under den kolde krig var der i Danmark stor interesse for at hjælpe ungarene. Dansk Flygtningehjælp, som er en non profit humanitær organisation, blev netop oprettet i 1956 for at tage hånd om de ungarske

flygtninge i Danmark. Organisationen har siden 1956 været en central aktør i integrationen og rådgivningen af flygtninge og først i 1999 overgik ansvaret til de danske kommuner.

I 1968 kom der som følge af den sovjetiske invasion i Prag 500 tjekkoslovakiske flygtninge til Danmark, og i kølvandet på den anti-semitiske bølge i Polen samme år, begyndte de polske jøder at ankomme til landet. Fra 1968-1971 fik 3.000 polske jøder asyl i Danmark. Dertil kom der i 1960'erne nogle få flygtninge fra diktaturerne i Spanien og Grækenland. Situationen i Grækenland havde flere danske socialdemokratiske parlamentarikers bevågenhed, ikke mindst, fordi den tidligere statsminister Georgios Papandreou var en prominent skikkelse i den internationale socialistiske bevægelse. Senere i begyndelsen af 1970'erne begyndte der at komme flygtninge fra Uganda, Etiopien og Chile.

Det var den virkelighed som portugiserne mødte, når de blev indlogeret på flygtningeopholdssteder og på sprogkurserne, som var arrangeret af dansk Flygtninge Hjælp.

side 12

Flere af portugiserne havde søgt til Sverige inden de kom til Danmark. Danmark var som sagt ikke et land, som portugisiske emigranter umiddelbart søgte til. Der var ikke etableret en såkaldt emigrant-rute til Danmark, så viden om Danmark var ikke stor. Samtidig havde Sverige et godt ry i udlandet for sin humanistiske flygtningepolitik. Derfor var det naturligt for portugiserne at søge asyl i Sverige. Imidlertid betød aftaler mellem de skandinaviske lande, at flygtninge skulle returneres til det land, hvor de var kommet først, og derfor blev nogle sendt tilbage til Danmark, hvor de så søgte asyl.

I Danmark blev flygtningene afhørt af politiet og derefter sendt til et opholdssted for flygtninge, hvilket f.eks. i Aarhus var hotel Regina. Herefter tog myndighederne stilling til deres ansøgning. Der

blev kun tildelt asyl efter konkret, individuel vurdering af den enkelte asylsag.

I Danmark mente man ikke, at hverken de unge portugisere, der flygtede fra krigstjeneste i Angola, Mozambique og Guinea Bissau eller de fleste flygtninge fra de kommunistiske lande i Øst- og Central Europa levede op til Geneve-Konventionens betingelser om at være personligt forfulgt. Men selv om hverken desertørers eller de andre flygtninge ifølge de danske flygtninge myndigheder ikke var omfattet af konventionen, ville Danmark ikke sende dem hjem. Således blev *de facto*-flygtningebegrebet født i dansk udlændingeret. Indskrevet i lovgivningen blev det først i udlændingeloven fra 1983.

I realiteten betød det, at *de facto*-flygtninge og konventionsflygtninge blev behandlet ens, bortset fra at konventionsflygtningene fik permanent ophold, mens de, der havde *de facto*-status, fik et rejsepas, som skulle fornyes. Flygtningene havde samme rettigheder som danske statsborgere i forhold til sociale ydelser, adgang til uddannelse, Statens Uddannelsesstøtte (SU) og sundhedsydelser. Med fri adgang på de danske uddannelsesinstitutioner kunne de frit indskrive sig, hvis de kunne dokumentere, at de havde studentereksamens niveau fra Portugal.

Portugiserne viste tydeligt under deres ophold i Danmark, at de var politiske flygtninge. De fleste engagerede sig i politiske aktiviteter, som først og fremmest handlede om at oplyse om kolonikrigene og situationen i Portugal, som man ikke kendte meget til i Danmark på dette tidspunkt. Danskerne var både nysgerrige og lydhøre i forhold til både at høre om situationen internt i Portugal, om diktaturet og de manglende demokratiske rettigheder. Dengang var der ikke så meget viden om Portugal i Danmark. Engagementet i forhold til Afrika var derimod begyndt at brede sig i Danmark. Fra 1960 og i takt med afkoloniseringsprocessen og

indførelsen af demokrati i flere afrikanske lande, indførte den danske regering udviklingsbistand til Kenya og Tanzania, og der blev taget initiativ til demokratiprojekter i disse lande.

Den danske Sydafrika-komite var aktiv i forhold til afskaffelsen af apartheid-regimet og engagerede sig også i kampen imod Portugals kolonialisme.

De portugisiske desertører var under indflydelse fra tendenser både internt i Portugal og ikke mindst fra Frankrig, hvor den største koncentration af portugisere uden for Portugal boede. Mere end 700.000 hvoraf der var 70.000 som var flygtet fra militærtjeneste befandt sig i 1974 i Paris. Kampen imod kolonikrigene, oprøret i Paris i 1968 og den stadig større undertrykkelse i Portugal medførte alt sammen en høj grad af politisk radikaliserings af de unge portugisere overalt, hvor de opholdt sig.

I Danmark var der ligesom i resten af Vesteuropa opstået nye radikale politiske bevægelser i 1960'erne, som vendte sig væk fra de traditionelle kommunistpartier og Sovjetunionen. Der opstod maoistiske og trotskistisk inspirerede grupperinger, som hjalp portugiserne med omkring deres oplysningsindsats ved at udgive pamfletter og små pjecer. Så selv om de portugisiske desertører kun udgjorde en lille gruppe, så nåede de ud i det danske samfund med oplysning om Portugal.

Begyndelsen på enden

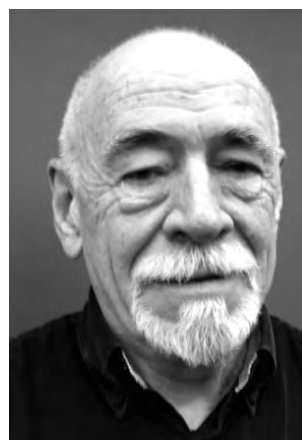
Trods instrukser fra diktatoren Salazar til de portugisiske garnisoner om at kæmpe til sidste mand, erobrede indiske tropper i december 1961 de portugisiske enklaver i Indien – Goa, Daman og Diu. Dette var begyndelsen på afslutningen for Portugal som kolonimagt.

Kolonialismens natur

Januar samme år i Angola, i regionen Baixa do Cassanje, gjorde landbrugsarbejderne på en portugisisk-belgisk bomuldsplantage oprør for at forbedre deres arbejdsforhold. De portugisiske myndigheder undertrykte oprøret med et luftangreb på tyve landsbyer i området og dræbte et stort antal angolanske landsbyboere. I februar forsøgte MPLA (Movimento Popular de Libertação de Angola) at befri aktivister fra et fængsel i Luanda. Forsøget mislykkedes, og som gengæld hævnedes en gruppe portugisiske bosættere sig på de angolanere, de traf i byen. De udførte natteangreb i slumkvarteerne, som lå omkring de hvide kvarteer, og efterlod ligene på deres ofre i gaderne. I marts stod UPA (União das Populações de Angola) bag en opstand, med bl.a. kaffeplantagearbejdere, imod de europæiske bosættere og jordbesiddere, hvilket resulterede i en massakre på

Jorge Leitão

Desertion — og den historiske baggrund derfor

omkring 1.000 hvide. Den portugisiske hær indledte hårde gengældelsesaktioner, som ødelagde adskillelige landsbyer og dræbte omkring 20.000 mennesker, før oprøret blev slået ned i september 1961.

I 1961 startede uafhængighedskrigen i de portugisiske kolonier, som varede indtil 1974. I året 1961 blev jeg elleve.

Propaganda

Sommeren samme år lærte jeg et nyt ord at kende: "terrorista". Trykte billeder af lemlæstede portugisiske bosættere, suppleret med patriotiske paroler, blev klistret op rundt omkring på husmurene i byerne. Propagandamaskinen begyndte at rulle i et forsøg på at tænde offentlighedens vrede i Portugal – og dette lykkedes i mange tilfælde. "Terrorister" blev i officielle og uofficielle medier anvendt som betegnelse på de folk, der kæmpede for uafhængighed og selvbestemmelse i de portugisiske kolonier. (Det er værd at bemærke, at modstandsfolk i Danmark og i andre lande fik samme tilnavn under den tyske besættelse.) I folkemunde blev ordet "Terrorista" meget hurtigt omdannet til den korte version "Turra". Det var et ord, som i begyndelsen blev anvendt meget nedsættende af det portugisiske militær på de afrikanske uafhængighedskæmpere, men endte med at blive brugt som et slags kælenavn på f.eks. frække og uregerlige unge. Ordet mistede sin brod. Samme skæbne fik også de stribevis af tiltag, regimets propagandaapparat lancerede. De manglede troværdighed.

Et kastesystem

Jeg levede tæt på et bykvarter, hvor armod og fattigdom var fremherskende. Dengang var adgangen til uddannelse, sundhed og en anstændig bolig et privilegium – og ligeså var det for mange mennesker, at få mad på bordet hver dag. Samfundet var skarpt opdelt. Det mindede om et kastesystem. Forskellen var bare, at det ikke

var religiøse forskrifter, der stod bag samfundets opdeling, men historien og en social kultur med dens normer, skikke, markører og institutioner. Det var et stratificeringssystem med etablerede, arvelige tilhørsforhold til bestemte sociale grupper, hovedsageligt hierarkiseret efter penge og ejendom. Endogami var den almindelige praksis, når man indgik ægteskab, og blev man født ind i en bestemt klasse, døde man også i denne klasse. En magtfuld, privilegeret og herskende klasse sad på toppen af pyramiden. Det var magtfulde jordbesiddere og erhvervsfolk, samt toppen af gejstlige, militærfolk, politifolk, universitetsprofessorer, jurister, etc. Og regimet og regimets mænd sørgede for bevarelsen af denne klasses privilegier og magt. Der eksisterede en kæde af afhængighedsforhold fra samfundets bund til top via diverse samfundslag, hver især med deres egne beføjelser. Samfundets relationer fungerede som et samspil mellem disse forskellige sociale kræfter, og det er ikke svært at regne ud, hvem der var tabere i spillet og altid trak det korteste strå.

At forsvare det portugisiske fædreland i Afrika

I skolen lærte vi, at de store landområder, som Portugal herskede over i Afrika – kolonierne – var en integreret del af Portugals territorie. Selv om de var oversøiske, adskilte de sig ikke fra de andre provinser i Portugal, og hørte dermed ubestrideligt til den portugisiske nation. Dette var ligeså selvfølgelig, som vores patriotiske forpligtigelse til at forsvare nationen og tage til Afrika, for at kæmpe imod "terroristerne". Selv om vi ikke kendte særligt meget til Afrikas historie, vidste mange af os udmærket godt, hvad slaveriet, racismen og tvangsarbejdet var, og hvad den europæiske dominans i denne verdensdel betød for afrikanerne. Vi havde også en idé om, hvorledes folk i kolonierne blev behandlet under den portugisiske stat, og hvilke økonomiske, politiske og sociale forhold, de blev tvunget til at leve under. Man skulle blot betragte de elendige

og undertrykkende livsvilkår, som folk i bunden af hierarkiet i Portugal levede under, og så gange det med hundrede.

Diktatur og modstand

Den politiske ideologi og styringsform, der herskede i Portugal frem til april 1974, tog form i slutningen af 1920'erne, og var inspireret af Mussolinis Italien samt andre autoritære og totalitære styre. Siden regimets begyndelse havde der altid været modstand mod det, og dermed gjorde regimet utallige forsøg på at holde oppositionen i skak. Til dette benyttede regimet sig af de sædvanlige remedier, der hører til autoritære styreformer - så som et hemmeligt politikorps til bekæmpelse af oppositionen, en legion af meddelere, uvilkårlige fængselsdomme, tortur, drab, censur, deportationer etc. Oppositionen tog mange former - både som væbnede og ubevæbnede aktioner. I slutningen af 1960'erne begyndte en radikalisering af politiske synspunkter hos unge med en markant anti-kolonikrigsholdning at finde sted. Universiteterne spillede en vigtig rolle i udbredelsen af denne position.

En valgmulighed blandt mange

Da jeg blev indkaldt til militæret, vidste jeg udmærket godt, hvad regimets folk forventede af mig. Jeg skulle fungere som en lille del, blandt tusindvis af små dele, i maskineriet. Men jeg ville ikke være en del af dette apparat. Jeg havde allerede i lang tid været klar over, hvilken rolle det portugisiske militær – regimets store bastion – spillede ved opretholdelsen af styret. Og når de ville sende mig til Afrika, var det ikke bare for at nedkæmpe en frihedskamp, som jeg var solidarisk med, men også for at fastholde samfundsforholdene i Portugal, så de kunne vedblive som hidtil – og det ville jeg ikke. Der var mange, der tog afsted til slagmarkerne i Afrika. Dem der var udstyret med incitament til at gå i krig, og så dem, der manglede enhver form for motivation. Til den første gruppe tilhørte de

professionelle soldater, hvis arbejde i militæret, og hermed krigsdeltagelse, var kilden til deres økonomiske livsgrundlag. I denne gruppe var der også en lille minoritet af overbeviste fascister. Derudover var der en del, som blev draget af eventyrlyst, og som syntes, at krigen var fascinerende, og andre endnu, der efter mange års indoktrinering troede, at de gjorde deres patriotiske pligt ved at tage afsted. Flertallet hørte til den anden kategori. De støttede ikke krigen og havde hverken grund eller motivation til at deltage i krigsførelsen, men de tog af sted til Afrika alligevel. Blandt disse var der dem, som ikke kunne finde vej ud af den fastlåste situation, de befandt sig i, eftersom det ikke var nemt at forlade Portugal uden en form for støttenetværk. Andre kunne ikke gøre andet, bl.a. på grund af særlige omstændigheder, så som forsørgelse af børn og familie. Den største flok af krigsdeltagere, som ingen motivation havde, var dog nok dem, der tog med af ren og skær apati og konformisme. De var ikke i stand til at tage stilling til det, der foregik omkring dem, og lod sig beherske af fatalismen – ”der er ikke noget at gøre, det er Guds vilje...”. De fulgte bare tropperne. Det lyder nok paradoksalt, men selv om de kunne risikere livet i de krigsområder, hvor de blev ført til, tog de alligevel af sted. De turde ikke komme ud af deres fastlåste komfortzone, hvor de følte sig trygge og sikre, - og som en slags frivillig trældom, tilpassede og underkastede de sig omstændighederne.

Alle unge på min alder befandt sig i et dilemma. Vi var i en situation, hvor vi skulle træffe et valg mellem enten at samarbejde med fascisterne og gå i krig, eller ikke at samarbejde og dermed ikke gå i krig. For mit vedkommende var der kun en valgmulighed, og det var at sige NEJ. Jeg ville ikke være en medløber. Og i 1971, efter fem måneders militærtjeneste, deserterede jeg. Og jeg var ikke alene. Mellem februar 1961 og december 1973 gjorde ca. 9.000 unge det samme. Ud over det, var der i løbet af de 13 år, krigen

varede, rundt regnet en million unge, der blev indkaldt til den obligatoriske militærtjeneste. Ca. 170.000 mødte ikke op.

Ved krigens afslutning

Uafhængighedskrigen i de tidligere portugisiske kolonier berørte millioner af mennesker i Angola, Mozambique, Guinea - Bissau, Østtimor, São Tomé & Príncipe og Portugal. Ca. 9.000 portugisiske soldater døde i kolonierne i Afrika under denne krig. Omkring 4.000 af dem døde under direkte kamphandlinger. Til disse tal skal der tilføjes de mange tusinde, der blev svært handicappede eller fik psykiske lidelser på grund af krigen.

De faldne fra befrielsesbevægelserne blev estimeret til at være ca. 40.000. Det er anslået, at mellem 50.000 og 100.000 afrikanske civile blev dræbt under uafhængighedskrigen i Angola, Mozambique og Guinea-Bissau – en del i forbindelse med massakrerne begået af portugisiske tropper.

Jeg ved ikke helt, om det rigtige udtryk er at kalde det en idealistisk generation eller en generation af idealister, men det er ikke det spørgsmål, der bekymrer mig, fordi jeg er ikke den mindste smule i tvivl om, at vores generation faktisk var en idealistisk generation af idealister — ja, inklusiv dobbeltkonfekt. Fordi vi voksede op og levede tiden i vores tyvere i et land og et samfund, der var fuld af religiøs symbolik, kastreret, med mundkurv på, hvor det alene at tænke var ulovligt, og det at snakke uden først at kigge sig for, nærmest var selvmord. Og i horisonten for alle os knægte, var spøgelse, Kolonikrigen, garanteret; at skulle tage hen og slå ihjel for at få deres jord, bare fordi de ville have, at det netop var deres jord; vi skulle slå ihjel for ikke selv at dø i navnet af en kvik opfindelse, kaldet "fædrelandet"; det her "fædreland" som ikke længere var et fædreland, men som forsvarede forretningerne og formuerne af et oligarki, som dominerede dette land af fattige og fedterøve.

Det var denne nedtrykkende og kvælende virkelighed, som fik os til at reagere, udtænke og kæmpe for et mål - at vælte denne undertrykkende magt og konstruere et samfund, hvor man kunne få lov at tænke og være lykkelig. Nogle tidligere end andre, nogle blev trukket

**Álvaro
Moreira**

En idealistisk generation

side 21

med og andre uden rigtigt at vide hvordan, men vi forstod, at vi blev nødt til at tage væk, for en dag at kunne vende tilbage og på samme tid for at hjælpe dem, som stadig var der. Vi lærte at leve i skjul, noget, som ingen i dag kan forestille sig hvordan var... og dem, som derefter uddybede politisk bevidsthed og formation, tænkte kun på det forjættede land af lighed for alle, utopien af "is-merne", som vi malede i de mest forskellige farver som fodboldklubbernes trøjer. Men alle, der tilbeder det, som tiden, erfaringen og livets visdom, kom for at vise os, har vist sig at være en spejling, en spejling af idoler på lerfodder. Vi var generationen, som havde styrken, den sunde galskab og modet til at kæmpe og slå hovedet mod væggen, som vi formåede at slå ned, men den faldt oven på os... Og hvad blev tilbage til os? Udover den smerte, at vi så landet og det nuværende samfund, ikke blev det, hvad vi ville have eller for den skyld forestillede os, også en dyb stolthed over at have haft modet og frækheden til at tænke og agere, over at have, på trods af konsekvenshed og uden at være helte, åbnet for frihedens gader. Derfor kan ingen sige, at motorvejene er dårlige eller farlige, kun dem, som overtræder fartgrænserne og slår sig selv ihjel... I dag er der ingen, der kan forestille sig, hvor svært og smertefuldt det var dengang, at skulle tage beslutningen om at tage af sted, fordi at tage af sted var for ALTID, det var at forlade ALT, familien, landet, vennerne, bøgerne, CD'erne, det var at tage af sted og mærke det gnavende savn... men det hårde var at vide, at vi ALDRIG mere ville kunne vende tilbage, fordi ingen forestillede sig, hvad der ville ske d. 25. april!

Og vi sad tilbage med den cement, som vi formede vores karakter med, vores tankegang, vores måde at være på i livet - den dybe respekt for at være menneske, for menneskets sociale værdighed. Vi sad også tilbage med en meget realistisk måde at tænke objektivt på, en skarp evne til at analysere og ræsonnere for at tackle virke-

ligheden, og frem for alt havde vi cementeret værdierne om menneskelig værdighed og respekt, at være solidarisk. Jeg ankom til Danmark, mit værtsland - der siden har været som et andet fædreland - fordi de tog imod mig, de lærte mig sproget, de gav mig meget for den lille smule, jeg bad om. Jeg gjorde, hvad "proletarrømmen" krævede, arbejdede med at bore huller i gaderne, arbejdede på et metalstøberi ved et samlebånd, og jeg lærte kundskaberne bag typografi og trykning, så jeg kunne arbejde med trykning af forbudt materiale til Portugal. Fordi det var "borgerligt", afviste jeg et tilbud fra en NGO, som samarbejdede med den danske regering om at hjælpe flygtninge, om at afslutte kandidaten i jura på universitetet Lovaina (Leuven) i Belgien, hvor jeg kun manglede 4 fag.

I al den tid jeg boede i Danmark, skete der to vigtige episoder: Den ene var den "første mission", som jeg var ansvarlig for – Kort efter at jeg fik status som politisk flygtning og pas fra Geneve Konventionen, der følger sådan en status, forlod jeg København for at bo i Århus. Kort tid efter modtog Komiteen for Desertører informationen om, at NATO under en manøvre ville gå i havn i Aalborg, et skib fra den portugisiske flåde, hvor der kom sømænd, der ville desertere. Vi kom i en varevogn, "et rugbrød", med venner fra en dansk organisation, som støttede os, i håbet om at hente vores sømænd. Vi havde i forvejen aftalt signaler med henblik på genkendelse. Havnen havde en kæmpe port ud til en vej, med et fodgængerfelt, hvor vi diskret placerede os, på modsatte side af porten. Den første ting at genkende hvem, der var portugisere, var simpel. Det var alle dem, som gik udenfor fodgængerfeltet og overfor rødt lys!... Da desertørerne kom, skulle de ind i varevognen og hurtigt derfra. Fordi jeg var den nyeste, stadig uden referencer til det danske politi for at være forbundet med politisk aktivitet, blev jeg ansvarlig for at ledsage dem og tage med på båd- og togrejsen fra

Århus til København og derfra fange færgen for at tage os til Malmø i Sverige, hvor jeg kunne aflevere dem til Komiteen for Desertører i Lund/Malmø. Dette var fordi, Danmark var et land, der var medlem af NATO, modsat Sverige, hvor de ville være i sikkerhed, hvilket kom til at ske. Allerede næste dag fik det stor opmærksomhed i pressen i Danmark og i Sverige, i betragtning af det politiske af en sådan handling.

Den anden episode blev et mere kompliceret eventyr. Mine forældre, udover deres dybe sorg, støttede mig altid og når der kom en gæst fra Portugal, hvilket var sjældent, sendte de mig nogle pakker cigaretter af "Português Suave", en lille flaske "bagaço"/(brændevin) og en chorizo-pølse, det var en fest... Og i jule- og sommerferierne lejede de et sted i byen Vigo (Spanien), tæt ved grænsen, hvor jeg kom og tilbragte nogle dage sammen med dem. Første gang det skete, i julen, fløj jeg til Paris, tog toget til den fransk/spanske grænse ved siden af Andorra. Derfra tog jeg det spanske tog til Barcelona, hvor jeg lejede en bil. Det tog en dag og en nat (da der stadig ikke var motorveje...), for at køre til Vigo, eller det vil sige for at krydse hele Spanien.

Intet særligt, udover når man ankom til Barcelonas jernbanestation, hvor der var politi, som jeg aldrig havde set det før. Hvad var det, der var sket?...

Angrebet, der havde fået admiralen Carrero Blanco til at sprænge i luften, havde lige fundet sted, hvor omkvædet "arriba, arriba Franco, más alto que Carrero Blanco", kommer fra.

Det var en dag og nat med intenst stormvejr, og ved turens afslutning, når man kørte hele vejen ved siden af den portugisiske grænse langs Trás-os-Montes, så vi af og til skiltene "Portugal – x km"... det gav kuldegysninger... Især, når de uhyggelige "carabineiros" (spansk politi med våben) midt i regnen, blæsten og mørket springer ind foran forlygterne, som gigantiske flagermus med våben

peget mod os...Passet fra Geneve Konvention verificerede mig, men de mange chok, de var forfærdelige – og hvis de fandt ud af, at jeg var portugiser, ville de gribe mig lige der og overlevere mig til PIDE (det politiske politi under diktaturet) ?...

Jeg har aldrig glemt denne jul, forskellig fra alle de andre...og på hjemrejsen, for forsigtighedens skyld, foretrak jeg toget.

Jeg kom tilbage til Portugal d. 16. maj 1974 og tog med det samme hen og præsenterede mig på kasernen Braga, min hjemby, og i juli var jeg i Mafra iført uniformen og i gang med at danne en meget interessant trop midt i PREC's beslutningsfase... (perioden under overgangen til demokrati).

Jeg kom aldrig mere tilbage til Danmark, måske for at beholde et slags nostalgisk billede af en tid, der var svær, men som i lyset af en objektiv analyse, som jeg nødvendigvis i dag laver, både havde mange gode og mindre gode ting, men som blev skelsættende for resten af mit liv – jeg var bevidst om drømmen og illusionen af en generation...

Bodil Moltesen

Det danske venstrefløjsmil- jøs møde med de portugisiske desertører

side 26

De portugisiske desertører kom til DK på et gunstigt tidspunkt. Der var få flygtninge i Danmark. De største grupper flygtninge, man havde modtaget siden 2.verdenskrig, var jøderne fra Østeuropa og ungarene efter opstanden i Ungarn 1956. Begge grupper blev modtaget som helte på flugt fra Sovjet. Fra 1973 kom også chilenerne, der i det politiske Danmark på mange måder havde samme status som de portugisiske desertører. De fleste politiske flygtninge i slutningen af 60'erne, begyndelsen af 70'erne, var altså af europæisk oprindelse. Der var kun få palæstinensere. De tilhørte også det venstreorienterede miljø, og man talte på det tidspunkt ikke om dem som muslimer.

Også de politiske vinde var med desertørerne, der, som vi har hørt i vidnebeskrivelserne fra desertørerne selv, var placerede på venstrefløjen. Desertørerne var mod de portugisiske kolonikrige og også socialister og antifascister.

De fleste afrikanske kolonier, bortset fra de portugisiske, var blevet uafhængige i løbet af 60'erne. Modstanden mod USA's krig i Vietnam var udtalt i hele Europa. Pacifismen, oprøret mod autoriteter og modstanden mod diktaturer og kolonialisme verden over var de vigtige temaer

på venstrefløjen efter Paris 68. Desertørerne fik derfor hurtigt og naturligt kontakt med venstrefløjsmiljøet i DK.

U-gruppen i Århus blev oprettet i 1969 og var én blandt mange venstrefløjsgrupper. Århus kommune havde overtaget de gamle kasernerbygninger i centrum og lånte lokaler til flere grupperinger, NGO'er, også dem på venstrefløjen, deriblandt Palæstina- og Chilekomitéerne, Afrika 71, militærnægtere med flere og også de portugisiske desertører, da disse fik sig etableret. Alle disse organisationer havde et aktivistfællesskab og hjalp hinanden med praktiske ting som trykning af plakater og pamfletter.

U-gruppen var en antiimperialistisk gruppe, der beskæftigede sig med følgerne af kolonimagternes undertrykkelse af befolkningerne i de tidligere kolonier, og havde speciel fokus på de tilbageværende kolonier i Afrika, altså de portugisiske kolonier Mozambique, Angola, Guinea-Bissau, Cap Verde og São Tomé samt Østtimor i Asien. I alle kolonier havde der siden begyndelsen af 1960'erne været frihedsbevægelser i væbnet konflikt med de portugisiske koloniherrer.

U-gruppen i Århus havde siden sin oprettelse i 1969 begyndende kontakt med frihedsbevægelserne i de portugisiske kolonier. For en antiimperialistisk gruppe var kontakten til de portugisiske desertører velkommen og gav ekstra liv til diskussionerne og arbejdet. På en måde blev de portugisiske desertører kontakten til den virkelighed, vi gerne ville være en del af. Der blev arrangeret møder og antiimperialistiske demonstrationer til støtte for frihedsbevægelserne og mod de portugisiske kolonikrige og den portugisiske fascisme. (se foto nr. 43, side 98)

Desertørerne mødte beundring i venstrefløjsmiljøet i Århus. De var de modige, dem, der havde oplevet, dem, der vidste, hvad fascisme og rigtig undertrykkelse var, og dem, som havde vovet at

desertere. De ikke bare talte, men de handlede, hvilket passede godt med tidens politiske landskab på venstrefløjén.

Men fremfor alt var der få flygtninge, og danskerne var dermed ikke "trætte af" flygtninge endnu. Det faktum, at de var europæere, talte lidt engelsk og om ikke samme religion, så dog fra den kristne trosverden, bidrog nok også til, at de blev modtaget med større tolerance. Deres ungeproblemer lignede mere vores. De gik i byen, festede, drak og fik kærester.

Støtten fra de danske unge var, udover at beundre dem, måske også at være unge sammen. Begge dele, kan man håbe, bidrog til, at de klarede eksilet bedre. Som det fremgår af portugisernes beretninger, betød samværet og opbakningen fra jævnaldrende danske unge med nogenlunde samme politiske engagement noget for deres trivsel i hverdagen. Det, der adskilte ungdomskulturen dengang til i dag, var, at politik og politiske diskussioner fyldte så meget i dagligdagen og fritiden. Man havde et politisk fællesskab, der også blev til venskab. Også for os som var i danske kæresteforhold.

Da nogle af desertørerne foreslog, at min danske kæreste og jeg skulle tage til Portugal og "se fascismen", accepterede vi straks, selvom jeg inderst inde ikke vidste, hvordan den skulle "ses".

Vi tog afsted udstyret med hemmelige kontakter i Lissabon, der skulle hjælpe os at "se" og forstå. Vi fik at vide, at man planlagde en fangeflugt fra det politiske fængsel, som lå i det gamle fort i Peniche, hvorfor det var nødvendigt med billeder af fængslet. (se foto nr. 40, side 98)

Vi formodede, at et ungt par med typisk nordisk udseende ville blive set som almindelige turister, skønt der var meget få turister i Portugal på det tidspunkt. Det blev en spændende og interessant tur. Ikke mindst fordi vi mødte portugisiske unge, der fortalte os om deres hverdag og deres kamp.

Vi tomlede fra Lissabon til Porto og oplevede, at mange portugisere vidste, at DK på den tid talte imod portugisisk kolonialisme i NATO. En bilist satte os af i nærmeste by, da han hørte, vi var danskere. Derefter gik vi over til at sige, vi var svenskere, fordi Sverige ikke var medlem af NATO. Det var første gang jeg oplevede, at min unge idealisme, som jeg mente, jeg kunne sige højt, havde personlige konsekvenser. Den danske ytringsfrihed gjaldt ikke i Portugal.

Vi kom til Peniche, hvor vi kravlede rundt på klipperne i badetøj og tog billeder. Ingen antastede os, ingen fik mistanke? Eller dem, der så os, syntes formentlig ikke, det var vigtigt, at vi tog billeder? For et ungt dansk par var det nok et lidt urealistisk projekt, men af os opfattet som et politisk meget vigtigt job. Billederne blev senere fremkaldt i hemmelighed i en kælder i DK. Om de nogensinde blev brugt til noget, er nok stadig uvist.

Set i bakspejlet kan det forekomme lidt naivt, men vi blev grebet af den virkelighed, desertørerne fortalte om, og som var virkeligt nok. De blev forfulgt, de kom i fængsel, de blev mishandlede, og de flygtede. Mange år efter har tidligere desertører fortalt mig, at der faktisk var en flugtplan, som dog aldrig var blevet til noget. Vores billeder havde næppe nogen betydning.

Jeg læste medicin, fordi jeg vidste, jeg ville arbejde i Afrika, og det var på vej hjem fra turen til Portugal i 1972, at vi besluttede, at vi skulle til de befriede områder i Nordmozambique efter endte studier. Vi begyndte at lære portugisisk med hjælp fra desertørerne, og vi fandt taler og beretninger fra FRELIMO, Mozambiques befrielsesfront. Mozambique blev dog frit 1975, inden vi kom så langt i 1977. Det blev til 4 lærerige arbejdsår i det uafhængige Mozambique. Jeg er stadig desertørerne taknemmelig for, hvad de lærte mig, og hvad det bragte med sig. (se foto nr. 44, side 98)

Carlos Neves

At vende ryggen til krigen

I november 1967 faldt store mængder regn i Lissabon og omegn. I de fattige områder, bl.a. i Loures og Odivelas, skete der de største oversvømmelser nogensinde. Det var den største naturkatastrofe i Portugal siden jordskælvet i Lissabon 1755. De nævnte fattige områder lå i udkanten af Lissabon, tæt ved mange små åer, hvor mange var fulde af affald. I disse områder bosatte fattige folk sig, klumpet sammen i små faldefærdige huse, kaldet barakker, med meget dårlige sanitære forhold. De fleste ofre for oversvømmelserne var fra disse områder.

Salazars regering reagerede langsomt og var mest optaget af, at offentligheden ikke fik kendskab til katastrofens omfang, idet dette satte diktaturet i et dårligt lys. Da det nåede 400 døde, blev det forbudt for pressen at offentliggøre flere dødstilfælde. Faktisk døde mindst 700 mennesker som følge af de store oversvømmelser. Korpset af redningsfolk gjorde, hvad de kunne, men havde ikke den nødvendige støtte fra regeringen.

Den hurtigste, organiserede hjælp kom fra de unge fra studenterforeningerne fra de forskellige universiteter. De lånte busser og gik i gang med at hjælpe ofrene, bl.a. med tøj og hjælp til rensning af hu-

sene for mudder og slam. På dette tidspunkt arbejdede jeg selv på Fundacao Calouste Gulbenkian, hvor jeg havde nogle venner blandt de studenter, der var i praktik, og som spurgte mig, om jeg ville med dem for at hjælpe til.

Her blev min politiske bevidsthed vakt. Jeg begyndte rigtigt at forstå det regime, jeg levede under, og begyndte at deltage i nogle illegale møder, som blev afholdt af den politiske opposition. Jeg husker, at vi engang måtte flygte, fordi vi blev advaret om, at politiet var på vej.

Regimet var et konservativt diktatur med fascistiske træk. Det havde siden 1961 været indblandet i kolonikrige i Angola, lidt senere i Guinea-Bissau og til sidst i Mocambique. Disse lande kæmpede for selvstændighed fra den portugisiske kolonimagt. Krigene varede til den 25. april 1974, da en bevægelse blandt kaptajnerne tog magten og gennemførte demokratiet i Portugal, — Nellike-revolutionen. Krigene havde kostet knapt 9.000 døde blandt portugisiske soldater og ca. 20.000 alvorligt sårede samt ca. 100.000 med posttraumatisk stresssyndrom. Jeg var klar over, at jeg ikke undgik indkaldelse til militæret, men jeg var også bevidst om, at jeg under ingen omstændigheder ville være med i den krig.

Jeg blev indkaldt til militæret i efteråret 1968. I første omgang blev jeg som rekrut sendt 3 måneder til kasernen i Santarem. Her blev jeg udvalgt til at skulle være jægersoldat. Derfor blev jeg sendt på sergentskole i Tavira, hvor jeg gennemførte sergentuddannelsen med speciale som jægersoldat. Efter ca. 4 måneder her blev jeg sendt til kasernen i Tomar, hvor jeg underviste rekrutter i 3 måneder. Derpå 3 måneder til kasernen i Leiria også med undervisning. Tilbage til Tomar, hvor jeg i marts 1970 blev udtaget til tjeneste i Guinea-Bissau. Jeg blev sendt på 1 uges ferie, og derpå skulle jeg med skib til

Afrika. Jeg havde allerede på dette tidspunkt planlagt min flugt.

Gennem min svoger var jeg kommet i kontakt med en mand, der ejede et pensionat i Guarda tæt ved grænsebyen Vilar Formoso. Denne var smugler og levede også af at hjælpe folk til Frankrig. På dette tidspunkt tog mange portugisere af forskellige grunde til Frankrig, som regel illegalt. De fleste var arbejdere, unge militærnægtere, desertører og politiske flygtninge. Om aftenen den 25. marts 1970 kørte min svoger mig til stationen Santa Apolónia, hvor jeg havde aftalt et møde med en meget god ven, der var soldat og ikke ville risikere at blive udtaget til deltagelse i krig. Vi tog med toget til Guarda og mødtes om morgenen med manden i pensionatet samt en 3. desertør, som vi ikke kendte. Manden forklarede os hvordan, vi skulle flygte. Om aftenen kørte han os alle tre tæt på byen Vilar Formoso, hvor han anviste os nogle stier, vi skulle følge, og den tankstation, hvor vi skulle mødes på den anden side af grænsen. Det gik godt, og vi fandt også tankstationen. Her ventede vi længe på manden og begyndte at blive nervøse. Endelig dukkede han op.

side 32

Derfra kørte han os til Paris. Undervejs sov vi i Nordspanien på et slags hostel. Her opstod en lille episode, da manden drak sig fuld. Vi blev bange for, at han ville tale over sig, da Spanien også var et diktatur og havde en aftale med Portugal om at sende alle illegale portugisere retur. Nå, men vi kom vel til Paris, grænsen mellem Spanien og Frankrig var ikke noget problem. Vi kom over ved Irún, hvor manden viftede med nogle pas, som de franske grænsevagter ignorerede.

I Paris tog vi afsked med den 3. desertør. Min ven og jeg overnattede første nat i bilen, fordi vores kontakt i Paris viste sig ikke at være hjemme. Næste dag fandt vi ham og fik lov til at sove på hans værelse. Vi blev flere dage. Vi kunne ikke komme videre, da vi ven-

tede på nærmere oplysninger om rejsen til Sverige.Vi opholdt os i Paris indtil ca. 12. april.

Efter at have fået oplysninger om vores kontakt i Holland tog vi toget til Nordfrankrig tæt ved den belgiske grænse.Vi befandt os i en lille by, hvor vi gik over grænsen uden problemer. Her begyndte vi at blafre, da vi ikke havde så mange penge tilbage. Mens vi gik på vejen, kom pludselig en politimand og vinkede os tilbage til Frankrig.Vi begyndte at gå tilbage, og da politimanden var ude af syne, opdagede vi en togstation, og så tog vi toget til Rotterdam uden problemer. Herfra tog vi toget til Amsterdam, hvor vi fandt den adresse, hvor vi skulle henvende os. Det viste sig at være en "Angola-komité". De sendte os til en ung hollandsk familie på en husbåd.Vi sov her et par nætter. Derfra blev vi sendt videre til en anden hollandsk familie, der boede i et stort hus. Jeg husker, at der i haven var flere volierer med masser af fugle. Efter nogle dage kom hollænderen fra husbåden og hentede os i bil.Vi kørte i mange timer, men jeg husker ikke, hvordan vi kom over grænsen mellem Holland og Tyskland.Vi småsov i bilen og pludselig sagde hollænderen, at nu var vi i Tyskland.

Vi kørte hele vejen til Nordtyskland, hvor vi spiste hos en tysker. Her sagde vi farvel og takkede hollænderen.

Efter nogle timer hos tyskeren kørte han os til en skov, hvor vi ventede, til nogle tyske grænsepatruljer havde passeret forbi. Tyskeren førte os til fods igennem skoven til Danmark – vi fandt aldrig ud af hvor.Vi hørte en masse ugler på vej gennem skoven.Vi mødtes på et tidspunkt med den danske kontaktperson, der ventede på os.Vi takkede tyskeren og sagde farvel.

Danskeren kørte os til Padborg Station, hvor vi tog toget til

København. På Hovedbanegården mødte vi en anden dansker, der købte billetter til os til Helsingør. Herfra var vi på egen hånd.

Vi tog færgen til Helsingborg og herfra til Lund med tog eller bus, husker ikke nøjagtigt. Her mødtes vi med en søster til en af mine gode venner fra Portugal. Vi tog til Malmø. Her blev vi hjulpet af en gruppe portugisere, som senere dannede en "desertør-komité". De hjalp mig med at søge om asyl. De svenske myndigheder gav mig afslag med den begrundelse, at jeg skulle bede om asyl i det første skandinaviske land, jeg var kommet til. Min ven fik opholdstilladelse, da han havde pas med sig.

Da politiet afleverede mig til det danske politi, var jeg i håndjern hele vejen fra Malmø til København. Det føltes meget ubehageligt, at folk gloede på mig på færgen, som om jeg var en kriminel. Da det danske politi tog imod mig, kunne jeg se på dem, at de syntes, det var unødvendigt med håndjern, så de blev taget af. Det var en fredag eftermiddag, så jeg blev indlogeret på et "hotel", der hed Vestre Fængsel. Der blev jeg til mandag morgen, hvor jeg blev hentet til afhøring. Efter afhøringen blev jeg indlogeret på en pension i København. Jeg måtte ikke forlade byen og skulle hver dag møde til ny afhøring. Efter ca. 1 uge blev jeg sat på en bus til Århus sammen med andre asylansøgere, de fleste fra Polen.

I Århus fik vi alle ophold på Hotel Regina, som dengang var center for asylansøgere, styret af Dansk Flygtningehjælp. Her ventede jeg på asyl, som endelig kom i august samme år. Jeg var den første nato-desertør, der fik lov til at blive i Danmark. Nu kom jeg på sprogskole og fik også anden bolig sammen med en portugisisk militærnægter. Boligen var en kælderlejlighed, hvor vi havde hver et værelse.

I årene 1970-74 kom der løbende flere og flere militærnægtere og

desertører fra kolonikrigene. Vi dannede hurtigt en desertør-komité (CDP-DK) med det formål, — på den ene side at støtte dem, når de kom til Danmark, og på den anden side at informere danskere om, hvad der foregik i Portugal og i kolonikrigene. Komiteen havde til huse i en nedlagt kaserne på Vester Allé i Midtbyen. Vi samarbejdede med mange politiske organisationer til venstre for midten. Det var en tid med megen politisk aktivitet. Vi udgav den første bulletin, *Insurreição*, i juli 1972. Også i Frankrig, Holland, Belgien og Sverige var der dannet desertør-komiteer, som tværs over grænserne havde et tæt samarbejde. Disse komiteer havde sin andel i forstærkning af modstanden imod kolonikrigene og diktaturet, både i Portugal og i Europa.

Den 25. april 1974 kom Nellikerevolutionen, som var et militærkup, udført for det meste af yngre kaptajner, som var trætte af krigene og diktaturet. Kuppet fik med det samme støtte fra størstedelen af befolkningen og er kendt som et ublodigt kup. Med dette kup blev demokratiet indført i Portugal. Alle militærnægtere og desertører fik amnesti, og alle politiske fanger blev frigivet. I de år, der var kolonikrige, var der 100.000 unge, 20.000 militærnægtere og 8.000 desertører, der kom ud af Portugal. Nogle af dem deserterede først, da de var kommet til Afrika.

Den 30. maj 1974 vendte jeg tilbage til Portugal. At jeg igen bor i Danmark er af helt andre grunde.

Jeg har aldrig før haft mulighed for at takke personligt. Jeg takker derfor af hele mit hjerte alle for den hjælp og solidaritet, som vi dengang fik på vej til Danmark og i Danmark. Denne tak er både til enkeltpersoner og til organisationer, som f.eks. Dansk Flygtningehjælp.

Herfra et stort og kærligt knus.

Eurípedes Costa

Vin og Kvinder

April 1974. Militærkuppet har sejret. Revolutionen må vente.

I maj tog jeg tilbage til Portugal på en charterrejse til Algarve, der inkluderede 8 dages hotelophold og returrejse til Danmark. Sammen med mig rejste også Eulalia og Duarte. Jeg sov én nat på hotellet og næste dag tog jeg videre til Nordportugal.

Lissabon, Coimbra, Viseu, Castro Daire. Gyvel dukker op som et gult tæppe, og dens kendte stærke duft ledsager mig til Lamego.

Jeg kan allerede se Aquilinos *Terras do Demo* (Djævlelandet).

Régua, hovedstaden i det særegne Douro, Torgas fortryllende rige.

Dér levede mit folk – mistænksomme, snu, men også, hvis nødvendigt, solidariske mennesker. Folk som sad på bænkene når de spiste og trak bord til sig.

Her hørte landproletarerne til. Den slags som kun fandtes her og i Alentejoprovin- sen. Proletarerne som i min ungdom mødtes tidlig morgen ved Poça do Outeiro, i håbet om at blive udvalgt af en gårdmand til endnu en dags hårdt arbejde. De, som var lidt ældre (50 år var allerede for gammelt), mindre stærke

eller for rebelske blev ikke hvervet. Med deres hakke over skulderen drog de hjem til deres kone og børn – og til endnu en dag med sult. Det var virkeligt et slavemarked.

Fire år tidligere havde jeg besluttet mig for, at forlade Portugal. For at skaffe penge til rejsen aflagde jeg min bedstemor et besøg. Hun var en velstående matriark, som gemte sine penge i blikdåser, bag helgenbilleder eller billedet af den sidste nadver. Allerede den gang havde hun ikke den store tiltro til bankerne. Den 100 kg tunge matriark, som pissede stående, mens hun drøftede ægteskaber og familiens forretningsanliggender, fik dog på mirakuløs vis en forudelse om mine hensigter, der fik hende til at flytte dåserne. Jeg blev derfor nødsaget til at "låne" min mors guldhalskæde, som jeg solgte i Vila Real til en jødisk guldsmed, der gik inde lang tid efter handlen var indgået.

Den sidste nat i Portugal tilbragte jeg i Vila Real, hvor jeg kendte nogle venner. Byen var ironisk nok sæde for distriktets militærrekuttering. Dagen efter tog jeg og Manuel en bus til Vila Verde de Raia via Chaves.

Vi orienterede os med et militærlandkort foræret af brødrene Nuno og Chico, som senere gik under dæknavnene Matos og Viriato i OCMLP (Portugisisk marxist-leninistisk Kommunistorganisation). På det tidspunkt kendte jeg nogle af dem, som senere hen grundlagde Grito do Povo (Folkets Råb). Fx Abecassis og Pedro Baptista – en kær ven, der var i besiddelse af et vist format, som de smålige og forræderne altid misundte.

Vi krydsede Ribeira de Feces. Med bussen rejste vi til Orense og herfra tog vi toget til Hendaye, hvorfra vi blaffede til Paris. Her boede Manuels bror, som havde deserteret og medtaget våbner fra kasernen. Vi blev et par dage her, og tog derefter til Holland, hvor vi skulle mødes med en kontaktperson. Turen fra Frankrig til

Belgien, hvor vi også blaffede, gik glat, men da vi skulle krydse den hollandske grænse, besluttede vi os for at rejse udenom grænseposterne, da vi ikke havde noget pas.

Som man ved, er det ikke nemt at skjule sig i et fladt land. Vi passede hegn efter hegn indtil det lykkedes os at komme ind i Holland. Vores største problem var at de hegn, der skulle holde køerne på marken, var elektriske, og de gav os derfor ubehaglige stød i benene, trods den lave voltstyrken.

I Amsterdam fik vi opholdstilladelse. Dengang var byen meget fascinerende. Der var mange unge fra forskellige lande, og et socialt miljø med temmelige frigjorte holdninger. Jeg mødte en gruppe af portugisiske flygtninge, der var meget oplyste: Rui Mota, Lima, Mendonça og flere andre. Hollænderne var temmelige velinformerede mht. krigen i de portugisiske kolonier. Et klar tegn herpå var boykotten af kaffe fra Angola. Jeg erindrer også en protestaktion mod krigen, som vi organiserede, da Ajax mødte Benfica i Amsterdam. Det afslappede liv som jeg havde i Amsterdam, blev afbrudt, da en basker dukkede op, som var blevet henvist til mig fra en ven i Paris. Denne basker var nationalist og han var flygtet fra Spanien. I Holland blev han nægtet enhver form for ophold. I solidaritet og af nysgerrighed, tog jeg med ham til Danmark, hvor han troede, han kunne få asyl.

Og det var faktisk rigtig nok. De behandlede os godt her, de gav os al mulig støtte, og det endte sågar med, at de gav mig et studielegat. Men jeg følte mig ikke særlig godt tilpas i dette miljø, selv blandt de andre flygtninge. Det var mere konservativt, mere lukket, alt for ryddeligt og velordnet.

Tre måneder efter min ankomst til Danmark, tog jeg af sted til Sydspanien, Baskerlandet og først og fremmest Marokko – dette var min verden. Også en senere rejse til Tyskland, sammen med Berto,

var beroligende.

Der skete også andre interessante ting, så som mit ophold ved Tino i Paris, mødet med Hélder Costa, der skulle koordinere min forestående tilbagevenden til Portugal, hvilket af grunde jeg stadig ikke er klar over, ikke blev til noget.

Ligeledes var en rejse til søs sammen med baskeren interessant. Vi søgte arbejde på et fragtskib, da vi havde valgt at slutte os til guerillaen i Sydamerika. Fernando, en portugiser, kunne mod en sum penge anskaffe os falske søfartsdokumenter og arbejde på et skib.

Hans "kontor" lå i Hamburg-St. Pauli i en *ribatejano* restaurant. Han lovede os, at skibet havde kurs mod Latinamerika. Det var derfor noget af en overraskelse, da vi ombord på skibet erfarede, at vi havde kurs mod New Orleans i USA. Og så sejlede vi op ad Mississippi-floden, hvor en guerillakrig ikke var særlig nem at gennemføre!

Vi kom tilbage på samme måde vi var taget af sted – uden at have affyret ét eneste skud og med en lidt knækket stolthed.

Efter en voldsom storm og trussel om mytteri, lagde skibet til i Saint-Nazaire. Jeg var blevet afmønstret nogle dage forinden, hvilket skyldtes nogle problemer med kaptajnen – en gammel nazi-officer. Okay – det var det – lad os rejse til Paris, bruge pengene og mødes med amerikanske piger ved bænken foran Notre Dame.

Efter alle disse år savner jeg egentlig ikke Holland særlig meget, og Danmark endnu mindre. Jeg holder af Middelhavet, vores sol, vores mad og vores sociale samvær – selv med mundbinde på. Jeg bryder mig ikke om de sparsommelige og den rigdom, som nogle gange er frembragt af andre landes statskasser. Rigdom er ikke alt

– især hvis man ikke kan nyde den. Vi er mere misundelsesværdige end misundelige.

Jeg holder af disse mennesker her, som bruger pengene på Vin og Kvinder.

I 1970 var de fleste flygtninge i Danmark polske jøder. De var først indlogerede på et hotelskib i København. Derefter blev de fordelt i landet. I Aarhus var det det gamle Hotel Regina, der kom til at huse dem. Jeg havde gået i klasse med Inge Lise på Handelsskolen, Vi delte politiske holdninger, så det var næriggende at bevare kontakten, da vi afsluttede. Jeg vidste ikke, hvad jeg ville arbejde med. Inge Lise havde fået job ved Dansk Flygtningehjælp, og hun sagde, at de havde brug for flere folk. Det lød spændende, så jeg tog ind og talte med Helga Griffin, som var leder. Jeg fik arbejdet, og skulle lave morgenmad til flygtningene sammen med Inge Lise, og rydde op efter det. Der var ansat et par stykker til rengøring blandt andre Harriet.

Mange af polakkerne var flygtet med deres familier, så der var både børn, unge og gamle. Morgenmaden bestod blandt andet af varm mælk, - jeg kan næsten dufte det og huske, hvor meget vi skulle passe på, at det ikke brændte på. Så var der hvidt brød, ost og kaffe. Morgenmaden blev serveret i den gamle århusianske jazzklub, Cosy Corner. Der kom også enkelte unge enlige polakker, en enkelt romæner, et par tjekker, en egypter og et par portugisere.

Hanne Skytte

Set med danske øjne

Vi talte selvfølgelig med folk, hørte deres historier. Mange kunne en del engelsk og tysk, så vi kunne delvis kommunikere. Det var også skægt at lære noget af deres forskellige sprog, talemåder og udtryk.

Jeg blev især meget interesseret i portugisernes historier. De var flygtet fra fascismen, og jeg som aktiv venstreorienteret kunne hurtigt blive enig med dem om en masse af de politiske motiver, de havde haft, som årsag til at flygte. De havde den alder, hvor der var en forestående værnepligt, der nærmede sig. Med kolonierne i Afrika, hvor der allerede var befrielseshære, der kæmpede for at få portugiserne smidt på porten, ville man som portugisisk soldat komme til at kæmpe imod folk, man nok var enig med. Så de blev desertører. Portugal var i krig med deres kolonier i Angola, Guinea Bissau, Mozambique, så de kunne ikke bare blive militærnægtere. De måtte som 19-20 årige forlade deres familier og drage ud på en usikker og uvis rejse. Nogle af disse unge mænd kom til Hotel Regina i et fremmed land blandt danskere og polakker og en usikkerhed for, om de overhovedet kunne få lov til at være her.

De fik en anden flygtningestatus end polakkerne. Polen var et land i Warsawa-pagten. Portugal en del af Nato ligesom Danmark, og der var nok noget diplomati, som skulle respekteres. De skulle i hvert fald løbende forny deres opholdstilladelse. De første portugisere, som kom til Hotel Regina, var Quim og kort efter Carlos og en, der hed Alain. Vi var efterhånden også meget sammen privat, som gode venner. Portugiserne var kommet alene, så de havde vel behov for almindeligt samvær med andre. Der blev et par naturlige samlingssteder. Bl.a. hos Harriet i Studsgade og hos Lenes mor. Lene var Carlos's kæreste, og hendes mor var en fantastisk varm og rummelig kvinde. Hun boede i Banegårdsgade. Jeg boede på et kælderværelse på Chr.Richardsvej. Jeg husker, vi holdt et par fester

der, hvor Quim, José og hans fætter, Rui, Annabelle og Harriet deltog.

Tiden kom, hvor Hotel Regina blev erstattet af et antal lejligheder i Grøfthøjparken i Viby. Nogle af de første portugisere, der var kommet, boede nu for sig selv, og flyttede ikke med til Grøfthøj. Men vi var jo blevet venner, så vi så stadig hinanden. Der kom nye portugisere til, som flyttede til Grøfthøj. Den lejlighed, vi danskere havde fået stillet til rådighed, blev samlingssted. Det var ikke meningen, at det skulle være samlingssted. Det skulle bare være der, vi, der var ansat, mødte ind, og hvor vi kunne have vores redskaber, såsom støvsuger og andre rengøringsmidler. Og det var der, vi kunne spise vores mad. På et tidspunkt kan jeg huske, at vi ikke længere havde hele lejligheden. Det var store lejligheder med fire værelser, og et par af værelserne blev inddraget og brugt til beboelse, til et par portugisere. Så det var oplagt, at det blev der, vi ”hang ud”. Vi spiste ofte morgenmad sammen, og jeg husker, at vi holdt MIGUELS 21 års fødselsdag. Vi havde bagt boller, og lavet lagkage til ham.

I den tid begyndte jeg at danne par med en af de portugisiske desertører, som jeg også blev gift med. Han var meget politisk bevidst, og blev hurtigt aktiv, som han også havde været det derhjemme. Jeg var også aktiv, så vi kom til at blive involveret i mange af de samme ting. F.eks. trykkede vi materiale i et af de kreative værksteder på Huset og fik samarbejde med IF Internationalt Forum, der skulle formidle oplysninger om det Sydlige Afrika og MPLA og Frelimo, frihedsbevægelser i Angola og Mozambique. Vi holdt møder i den Gamle Officersbygning i nærheden af Kunstmuseum Aros og Aarhus Rådhus. Noget af det arbejde portugiserne lavede, var faktisk illegalt. Danmark skulle jo ikke gøre sig uvenner med NATO-partneren Portugal, så portugiserne måtte ikke arbejde med ting, der gik imod Portugal.

I tiden omkring 1970-1974 rørte der sig rigtig mange ting i verden. Der var bl.a. Vietnamkrigen, som vi demonstrerede imod. I 1972 stod Danmark overfor en folkeafstemning, om vi skulle indlemmes i EEC senere EF og nu EU. Der var apartheid i Sydafrika, og kolonikrige og modstanden mod fascismen i Spanien og Portugal.

I januar 1973 fik vi besøg af nogle kammerater fra Paris, som på grund af deres politiske arbejde havde dæksnavne. De var i øvrigt med til vores bryllup på Aarhus Rådhus. Noget af det materiale, der var blevet trykt i Danmark, skulle distribueres i Paris. Der blev lavet en plan, som jeg ikke kender detaljerne i.

April 1973 skulle min daværende mand og jeg til Paris og tage imod dette materiale. Vi skulle bo hos de kammerater, der havde været i Aarhus. Et par andre kammerater fra Aarhus skulle køre materialet til Paris i bil. De blev dog stoppet ved grænsen og blev nødt til at fortælle, hvor de skulle hen. Jeg husker, der blev ringet til Paris og fortalt, hvad der var sket, - at de havde været nødt til at fortælle, hvor materialerne skulle hen. Det betød, at vi alle 4 forlod lejligheden og vi kom til at bo 5 forskellige steder i Paris på 10 dage. I løbet af de dage fik jeg et lille indblik i livet som landflygtig. I Paris var der portugisiske familier, så det var ikke kun unge mænd. Det virkede som om, de havde et fællesskab omkring deres fælles skæbne. Vi var blandt anden til en folkefest med portugisere, franskmænd og vist et par andre nationaliteter. Der var portugisisk mad og fællessange. Vi sang f.eks. Internationale på vores forskellige sprog. Det var en fantastisk oplevelse. Det var også der, jeg første gang hørte "O meu Amigo está preso", (Min ven er i fængsel), og jeg bliver stadig bevæget, når jeg tænker på det eller hører sangen. Alt dette skete i april 73, sjovt nok præcis et år før Nellikerevolutionen.

Det blev en slags hverdag hjemme i Knudrigsgade, hvor vi havde fået en kvistlejlighed. Jeg blev gravid, og den 28. marts 1974 fik vi

en dreng, der blev opkaldt efter den franske kvinde, vi havde boet hos i Paris, og som havde besøgt os i Aarhus. Allerede efter en lille måned, 25.april kom Nellikerevolutionen. Historiens vingesus, som vi var midt i.

Det blev muligt for desertørerne at tage hjem og deltage i opbygningen af et ikke-fascistisk Portugal.

Min mand tog ret hurtigt afsted, og vi aftalte hvornår, jeg skulle følge efter på en tur som turist. Min baby og jeg tog sammen til Portugal fra den 8. til den 22. juni 1974. Vi boede hos min svigermor. Jeg husker den ferie med glæde. Skønt vejr og dejlig strand, Costa de Caparica. Mine minder om de 3 efterfølgende år er meget fragmentariske, men jeg husker 1.maj demonstration i Lissabon 1975. Det var meget specielt, både festligt og truende. Der fløj helikoptere over demonstrationsoptøget, og stemningen var anspændt. Sympatisører fra andre lande var kommet tilrejsende. Der var mange mennesker. Det var igen en historisk begivenhed.

Da min søn var knap 3 år, blev det nødvendigt for mig at tage stilling til, om jeg kunne bo permanent i Portugal eller på Azorerne. Der var ikke tvivl i mit hjerte, jeg måtte bo i Aarhus, og fortsætte mit liv her, så vi blev skilt.

Når jeg ser tilbage på disse år, som jeg har skrevet lidt om her, føler jeg mig utrolig privilegeret og taknemmelig. Vel var det også hårdt, men jeg har været midt i en så vigtig periode af historien.

Og jeg er taknemmelig over, at Quim, Jorge og mange andre har sat sig for at huske. For mig er det en vigtig periode på mange plan. Og vi er forpligtede til at dele vores minder. Der er en højredrejning i flere lande med racisme til følge. Lad os fortsat værne om solidaritet og menneskekærlighed.

Harriet Ludvigsen

Da Portugal kom til Studsgade 10

side 46

Året 1970 var et år fuld af forandringer! Jeg studerede dengang musik på Aarhus Universitet, men havde brug for et job for at supplere studiestøtten. Hotel Regina, Dansk Flygtningehjælps afdeling i Aarhus, stod og manglede en rengøringshjælp, og jeg var heldig at få jobbet og startede i maj 1970.

På daværende tidspunkt var jeg endnu ikke så optaget af flygtningproblematikken, især fordi jeg selv stod midt i en svær periode, da min ældste søster, gift og mor til 4, var alvorligt syg af kræft og døde i oktober samme år. Arbejdet på Hotel Regina og venskaberne med et par gode kolleger – Hanne og Birgit – fik dog stor betydning for mig, og det daglige samvær med kollegerne var i den grad med til at løfte humøret!

Arbejdet på 'Flygtningehjælpen' satte nu også min egen situation lidt i perspektiv. Dagligt var jeg jo omgivet af folk i alle aldre og fra forskellige lande, folk der af mange forskellige grunde havde valgt at forlade deres oprindelige hjemlande – et valg der næppe havde været let at tage! Fælles for dem var, at de nu skulle forsøge at skabe sig en tilværelse i et nyt land, omgivet af folk, de i mange tilfælde ikke kunne tale med og hvis sprog de

ikke forstod! For mig personligt var disse mange indtryk med til at skubbe mine egne problemer lidt i baggrunden, en sund proces!

I starten af min tid på Dansk Flygtningehjælp i Aarhus var Hotel Regina hovedsagligt beboet af polske flygtninge, en stor og bredt sammensat gruppe, der talte alle aldersgrupper fra små børn til pensionister, såvel enlige som hele familier – og bredt sammensat, da den også så ud til at bestå af folk fra forskellige samfundslag. Som personale oplevede jeg, at nogle af beboerne talte *med* os, mens andre talte mere *ned* til os, hvilket undertiden gjorde arbejdet til en blandet fornøjelse! Lyspunkter var der dog heldigvis også mange af, som f.eks. at iagttage visse reaktionsmønstre, når nye beboere ankom til Regina: ældre mennesker fik som regel ret hurtigt et nyt 'smil' (nye tænder!), mens de unge kvinder gerne anskaffede sig en smart paryk og lange støvler (helst lak-støvler, højeste mode i begyndelsen af 70'erne!). Generelt begyndte mere farverigt tøj at lyse op i det tidligere lidt grå billede og var med til at sætte lidt mere kulør på hverdagen!

Hvad angår det sproglige, så klarede vi den daglige kommunikation ved hjælp af engelsk og tysk, suppleret med diverse tegn, fagter og mimik – udtryksformer som ikke mindst Hanne mestrede på bedste vis! Vi fik dog også lært nogle af de mest brugte polske udtryk og dagligdags vendinger, og mange af disse hænger såmænd stadig ved!

I løbet af sommeren 1970 begyndte sprogilledet at ændre sig. Det blev mere nuanceret. Nye lyde og toner dukkede op i takt med at den polske gruppe beboere blev suppleret med fortrinsvis unge mænd, der 'drypvist' dukkede op på Hotel Regina – folk fra både Øst- og Sydeuropa, eksempelvis fra Tjekkoslovakiet, Rumænien, Bulgarien og ikke mindst Portugal. En af de unge mænd var Quim,

der straks gjorde et meget positivt indtryk, da han som den første portugiser kom til Hotel Regina. Han talte kun portugisisk, men kommunikerede uden besvær og altid med et stort smil, hvilket var vigtigere end nok så mange ord! “Kim”, som vi kaldte ham, blev den første portugisiske ‘lillebror’, men flere kom hurtigt til!

I det hele taget optrådte de unge portugisere med en helt anden attitude overfor os, der arbejdede på flygtningehjælpen. De var mere beskedne, venlige, smilende og kommunikerende – og viste trods deres barske baggrund og hårde vej mod nord en hel anden imødekommenhed, end vi tidligere havde været vant til.

Både Hanne og jeg betragtede efterhånden den lille gruppe som venner, som vi også mødtes med privat! Jeg flyttede i oktober 1970 ind i et gammelt hus i en baggård i Studsgade 10, lige midt i centrum, og her blev der holdt ikke så få dansk-portugisiske sammenkomster i det gamle køkken - med mad og musik som vigtige ingredienser! Det var også dengang, portugisisk kogekunst blev indført i mit køkken! Under et besøg i Aarhus lærte Lidia Bettencourt mig nemlig at lave sammenkogte retter ‘á la Portugese’ – og de har fulgt mig lige siden!

Sammen med maden var også musikken en vigtig del af vores sammenkomster, hvad enten vi selv spillede og sang, lyttede til gramofonen eller gik i byen for at høre musik. I Aarhus Festuge 1971 var vi f.eks. til udendørs koncerter foran rådhuset, og engang hørte vi brasiliansk musik på Jazzhus Tagskægget, svingende musik som fik os til at danse i timevis. Jeg mindes også en fest hos Hanne, hvor der blev danset og formodentlig også sunget aftenen igennem!

Dansk Flygtningehjælp flyttede på et tidspunkt sit hovedsæde fra

Hotel Regina, og vi arbejdede nu med rengøring i en række lejligheder i Grøftehøjparken i Viby. En af dem var forbeholdt personalet og alle de hjælpemidler, vi havde brug for – men her var der dog også tid til hyggelige stunder over en kop formiddagskaffe i køkkenet eller fejring af diverse fødselsdage!

I 1971 oprettede Dansk Flygtningehjælp en klub, på 1. sal i en ejendom i Møllegade, lige ved Hovedbiblioteket. Klubben var et mødested, hvor man kunne drikke kaffe, spille spil, se TV og frem for alt snakke. Ikke mindst det sidste var vigtigt, da det sociale samvær flygtningene imellem havde vanskelige vilkår, efter at de nu boede mere spredt, fordelt i de ca. 20 forskellige lejligheder i Grøftehøjparken. Som personale havde man i klubben mere tid til at snakke og høre om folks baggrund for at komme til Aarhus. Omvendt kunne man selv kvittere med at forklare lidt om danske forhold. I øvrigt husker jeg tydeligt, at jeg var på arbejde om aftenen den 14. januar 1972 og sad og så TV sammen med nogle af klubbens brugere, da man bekendtgjorde, at Kong Frederik IX var død og prinsesse Margrethe dagen efter skulle tiltræde som Dronning Margrethe II – en historisk aften!

Selv om jeg i årevis havde interesseret mig meget for, hvordan man levede i andre lande og gennem teenageårene havde haft mange udenlandske pennevenner, så kendte jeg i 1970 ikke meget til forholdene i Portugal. Nu blev min horisont dog udvidet, og jeg hørte om baggrunden for at vores venner havde valgt at forlade deres hjemland – nogle til tider rystende historier. Nok har jeg altid haft et politisk ståsted, men jeg har aldrig været politisk aktiv, så mit motiv for at åbne døren til Studsgade 10 var mere af human end egentlig politisk art! Jeg havde mødt en gruppe sympatiske unge mennesker, kendte deres baggrund og motiver for at flygte til Danmark og havde mulighed for at kvittere med lidt åbenhed og

‘hjemlig hygge’, for nu at bruge et dansk udtryk. Desuden var jeg fra barndommen opdraget med, at man altid skulle *dele* med andre og *altid behandle andre, som man gerne ville have, at de skulle behandle én selv* ! Det var derfor naturligt at åbne dørene for de portugisiske venner. At jeg så til gengæld fik en masse tilbage i form af gode snakker, indsigt, venskaber og oplevelser, var en stor gave – en gave som mange folk både dengang og nu fuldstændig overser, når det kommer til mødet med flygtninge! Åbenhed og tolerance synes at være ukendte begreber for mange mennesker – *desværre også i vore dage!*

Arbejdet på Dansk Flygtningehjælp sluttede for mit vedkommende i 1972, da mine musikstudier krævede lidt mere opmærksomhed, og efterhånden gled samværet med portugiserne ud. Gennem de mange år, der er gået siden arbejdsdagene ved Dansk Flygtningehjælp, har jeg dog glimtvis truffet nogle af vennerne fra dengang, og ikke mindst gensynet i Aarhus i 2015 og igen i 2017 var en stor og varm oplevelse. Nok er der gået mange år uden kontakt, men de år vi havde sammen i starten af 70’erne har dog været af stor betydning og foregik på et vigtigt tidspunkt i livet. De gamle venskaber er ALDRIG blevet glemt, og jeg er meget glad for, at vi nu - hovedsagligt via facebook – har været i stand til at genoptage kontakten!

På snarligt gensyn!

Jeg var hverken politisk bevidst eller medlem af nogen politisk organisation. Den eneste kontakt var en ven, som studerede på teknisk skole, og som informerede mig om den politiske rørelse i landet og om krigene i kolonierne. På grund af dette venskab blev også jeg overvåget, hvilket blev bekræftet efter min afrejse fra Portugal.

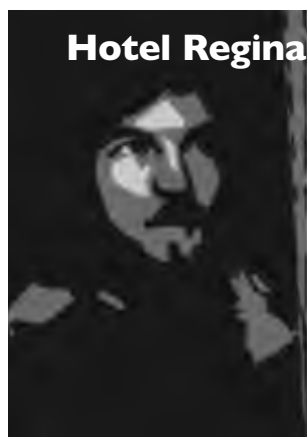
Jeg tog beslutningen om at forlade landet af to grunde, — jeg ville ikke i militærtjeneste, og jeg var imod kolonikrigene.

Jeg valgte Sverige som destination, da jeg havde en portugisisk kæreste, der havde bosat sig i Malmø.

28.4.1970 forlod jeg Portugal uden pas og kom over grænsen ved Vilar Formoso. Ved Fuentes de Onoro i Spanien tog jeg toget til Irun og taxa til den franske politistation, hvor jeg fik indrejsetilladelse, så vidt jeg husker gældende for 30 dage.

Videre med tog til Paris, hvor jeg havde en kontaktperson. Jeg fik dog den forkerte adresse, men da jeg ikke havde mange penge, gik jeg til Gare du Nord, hvor jeg ventede på en kontakt fra Sverige, der skulle aflevere et falsk pas til mig næste dag. Det blev en hård nat, hundesulten, ingen penge og intet sted at sove.

**Joaquim
Saraiva**

Jeg så den nat, natten til den 1. maj, noget, jeg aldrig havde forestillet mig, en hel masse hippier. Det hjalp mig til at komme igennem natten.

Om morgenen fik jeg det falske pas, som hjalp mig til København. Jeg tog færgen til Malmø og undervejs smed jeg passet i vandet.

I Malmø søgte jeg om asyl, men efter ca. 3-4 måneder fik jeg afslag med den begrundelse, at jeg skulle anmode om politisk asyl i det første skandinaviske land, jeg var kommet til, dvs. i Danmark.

I Malmø kom jeg i snak med flere portugisiske militærnægtere, desertører og indvandrere. Dette gjorde, at jeg fik øjnene op for, hvad der virkelig skete i Portugal. Mange af dem var medlemmer af den portugisiske desertør-komité. Det var en vigtig del af min øjenåbner for den politiske virkelighed i Portugal.

Efter at det svenske politi at være blevet overdraget til det danske politi blev jeg tilbageholdt i ca. 10 dage, låst inde i en celle bestående af en seng, et bord, en stol, et toilet og et loftsvindue. Det eneste, jeg kunne høre, var sirener fra skibene. Ellers var der stille.

Det eneste, jeg kunne, var at tænke, skrive og måle cellestørrelsen trin for trin. Rutinen var:

Kl. 6 skulle sengetøjet tages af, og jeg skulle tage tøj på grundet kulden.

Hver dag kl. 9.30 blev jeg sat i en bil for at blive afhørt på en politistation et andet sted i byen, en afhøring, der varede hele morgenen.

Det skete dagligt, altid de samme spørgsmål om motivet til asylansøgningen, og hvordan jeg kom til Sverige. Fik altid spørgsmålet, om jeg ikke ville tale med folk fra ambassaden. Senere fandt jeg ud af, at jeg var en af de første portugisere, der kom til Skandinavien

uden pas. For politiet var det usandsynligt at kunne komme til Danmark uden pas.

Efter ca. 10 dages afhøring blev jeg endelig løsladt og anbragt på et pensionat, hvor jeg ventede på svar på min asylansøgning. Jeg måtte ikke forlade København.

Jeg vil gerne understrege, at jeg blev godt behandlet af både de svenske og de danske myndigheder. Mens jeg var i Sverige, blev jeg indlogeret på et hotel og spiste på en restaurant, anvist af det svenske politi. Jeg kunne dagligt bruge op til et bestemt beløb, og én gang ugentligt fik jeg lidt lommepenge.

I den periode, jeg var i København, boede jeg på et pensionat, hvor jeg fik mad og lidt lommepenge. I dette pensionat var der også flygtninge fra andre lande, mest fra Polen. Selv om jeg ikke måtte forlade København, tog jeg alligevel af og til færgen til Malmø, hvor jeg kunne snakke med mine nye bekendte og få oplysninger om, hvordan det gik i Portugal.

Efter ca. 3 måneder blev jeg sendt til Århus og fik ophold på Hotel Regina, der var lejet af Dansk Flygtningehjælp. 95% af flygtningene på hotellet var polakker, nogle med jødisk baggrund. Jeg blev indlogeret sammen med nogle polakker, en tjekker og græker. Jeg var den første portugiser, der kom til Århus, en ulempe, da jeg kun kunne portugisisk. Det var en hjælp, at en polsk ansat på hotellets kontor kunne spansk og hjalp mig som tolk.

Jeg vil gerne fremhæve effektiviteten i den støtte, som vi fik af flygtningehjælpen. Udover indkvartering, måltider, et månedligt beløb til lommepenge og personlige fornødenheder støttede de os med sprogkursus i dansk, der var en betingelse for at kunne arbejde eller studere.

Efterhånden, som der begyndte at ankomme flere desertører, militærnægtere, demokrater og andre, opstod der behov for at skabe en organisation, der kunne støtte og hjælpe med integration af de nyankomne. Nogle af de nyankomne havde forbindelser til aviser som "O Comunista" og "Grito do Povo", og den portugisiske desertør-komité og en underafdeling af "O Comunista" blev skabt. Sidstnævnte kom til at spille en vigtig rolle for os i diskussioner og analyser angående den kamp, der foregik i Portugal og den internationale kommunistiske bevægelse.

Desertør-komiteen, udover støtte af dem, der kom til Danmark, samarbejdede også med andre venstreorienterede danske organisationer:

Offentliggørelsen af bulletinen "Oprør", 1. gang juli 1972

Demonstrationer i Ålborg arrangeret af desertør-komiteen imod deltagelse af et portugisisk krigsskib i Nato's manøvre. Det resulterede i, at 9 sømænd deserterede til Sverige.

Kampagner mod kolonikrige og støtte til uafhængighedsbevægelserne i kolonierne.

Udspreddning af informationer om kampen imod diktaturet i Portugal.

Aktiv deltagelse i kampagner for, at Danmark ikke skulle ind i EF.

Deltagelse og organisering af demonstrationer imod Vietnam-krigen og NATO.

Deltagelse i stævner og kongresser, som desertør-komiteen var inviteret til.

Paris, efteråret 1971. Der var gået mere end en måned, siden jeg forlod Portugal, og min situation i Frankrig var stadig usikker. Ved min indrejse til landet var jeg blevet forsynet med et dokument af det franske grænsepoliti, som gav mig ret til midlertidigt ophold, men dokumentet var snart ikke gyldigt længere.

De utallige forsøg på at få et arbejde i eller omkring Paris havde ikke båret frugt. Ligesom flertallet af portugisiske unge, havde jeg intet pas. Jeg havde stadig nogle få francs til at købe de *baguettes*, som havde været hovedbestanddelen i min kost siden min ankomst. Mængden af pengesedler og mønter var dog begyndt at forsvinde meget hurtigt.

Heldigvis havde jeg et sted at bo og dette skyldtes et portugisisk ægtepars generøsitet. Jeg havde lært de to at kende igennem en rejsekammerat, som jeg havde mødt i byen Feces de Abaixo – en indgangsportal for illegale, der rejste fra Portugal til Spanien via Chaves.

Ægteparret boede i en gammel ejendom på Quai de Montebello. Som supplement til deres indtægter udførte de rengørings- og vedligeholdelsesarbejde på ejendommen, og de lod mig bo i et lille kammer oppe på kvisten.

**Jorge
Leitão**

**Susie og de
andre**

På dette tidspunkt svirrede der en række rygter om, at præsident Pompidou og den portugisiske regering havde indgået en aftale om, at sende de desertører hjem til Portugal, som af forskellige årsager var taget af det franske politi. Holdbare eller ej var disse forlydender en smule foruroligende. Det var en kendsgerning, at fransk økonomi ikke længere behøvede den samme mængde af udenlandsk arbejdskraft, som den havde haft i tresserne.

Muligheden for at komme ind i landet uden pas, som i mit tilfælde, ville sandsynligvis ikke vare ret meget længere. Indtil da havde manglen på pas ellers ikke været en tilstrækkelig grund til, at afvise personer ved grænsen.

Man behøvede derfor ikke den store fantasi til at forestille sig, at de franske myndigheder var mere end villige til at slippe af med de fremmede elementer, der blev anset som potentielt samfundsnedbrydende. Det var let at forestille sig en situation, hvor portugisiske desertører blev sendt tilbage, som et resultat af franske politirazziaer. Og i Portugal regnede jeg ikke med, at få en varm velkomst af hverken det hemmelige politi DGS eller militæret. At sabotere et gevær og efterlade et skab på kasernen propfyldt med tegninger og nedskrevne slagord mod krigen i kolonierne var en handling, der ikke ville falde i god jord hos disse herrer. Derfor: bedst at rejse videre...

Dengang boede der en tidligere skolekammerat og god, gammel ven i Paris, som også var desertør. Han havde forladt Portugal nogle måneder før mig, og var kommet i kontakt med en række portugisere, der var i eksil i Frankrig, samt en række franske antifascistiske organisationer, der støttede de portugisiske desertører. Hans situation i Paris var ikke bedre end min – intet pas, ingen arbejde eller *carte de séjour*. Derfor bestemte vi os for at forlade Frankrig og prøve lykken i Danmark, hvor en fælles ven var

flyttet til. Han havde fortalt os, at det var muligt for portugisiske desertører og antifascistiske flygtninge at få opholdstilladelse eller politisk asyl der.

Min ven havde anmodet om støtte hos en af de organisationer han kendte, og nu, efter et par timers togkørsel, befandt vi os i en bil i nærheden af den fransk-belgiske grænse i selskab med en midaldrende, fåmælt præst, der i hast kørte os mod en grænsepost, hvor han tilsyneladende var kendt blandt grænsevagterne. Da vi nærmede os grænsen sænkede han farten, rullede bilruden ned, og med bilen i langsom fart rakte han venstre hånd ud ad vinduet med et pas og nogle papirer, som på afstand kunne forveksles med to andre pas. Han hilste på vagterne, som lystigt gengældte hilsenen og vinkede os igennem grænsebommen med en teatralisk gestus ”kør videre! kør bare!”. Og således kom vi ind i Belgien.

Vi kørte med toget igennem Belgien samt en god del af Holland, og ankom sent på eftermiddagen til Amsterdam. Min ven havde en kontakt her, men af en eller anden grund kunne vi ikke træffe vedkommende på dennes bopæl. Vi var rent ud sagt på røven, og vi vidste ikke, hvad vi skulle stille op i denne uforudsete situation. Heldigvis kom vi i snak med et hollandsk ægtepar, der åbenbart kunne fornemme vor modløshed. Vi fortalte dem vores historie, og de tilbød os straks husly så længe (!!!), vi havde brug for det. Et andet hollandsk ægtepar, som boede i en husbåd i en af Amsterdams kanaler, hjalp os med at krydse grænsen mellem Holland og Tyskland. Deres strategi var temmelig vovet og lidt for frisk, men resultatet var vellykket. De kørte os til et sted tæt på grænsen. Ifølge planen skulle vi sammen med kvinden krydse grænsen til fods over et åbent terræn med meget lidt bevoksning. Hendes mand ville samtidig køre til Tyskland, og vente på os der.

Kvinden stak resolut og målrettet sine arme ind under vores, og hun førte os, som om vi var de bedste venner på en spadseretur på godt og vel en kilometer, tværs igennem dette ingenmandsland.

Hvis nogen havde observeret os, ville de sikkert have troet, at vi var tre uopmærksomme venner, der ikke var klar over, at de var på vej til Tyskland, eftersom de var for optaget af at undersøge den særlige biotop, hvor de to lande mødes. I det fjerne så vi reflekserne fra en lang bilkø, der langsomt passerede grænseposten – blandt bilerne var der sikkert én, der tilhørte vor hollandske ven. I Tyskland kørte han os efterfølgende til en by ikke langt fra grænsen, hvorfra vi tog toget til Hamburg.

Næste stop: Hamburg – *Hamburg Hauptbahnhof*. For at kunne identificere vores kontaktperson her, blev vi fortalt, at vedkommende ville stå i stationshallen med avisen *Le Monde*. Han ville dermed skille sig ud fra menneskemængden, som på dette tidspunkt myldrede i alle retninger inde i den store bygning. Dette var personen, som vi skulle henvende os til, for at vi kunne fortsætte vores videre rejse til Danmark. Heldigvis var der kun én enkelt person på hele banegården, som svarede til den personbeskrivelse, vi havde fået. Vi havde sandsynligvis et kodeord, som vi skulle udveksle med ham, men jeg mindes ikke denne detalje tydeligt. Efter kontakten var etableret, kørte han os hen til et hus, hvor vi tilbragte nogle få timer.

Foran os lå nu den sidste etape på vores rejse. Vi havde nu kun den allersidste grænseoverkrydsning tilbage, og derefter ville det vise sig, hvorledes de danske myndigheder ville modtage os. Vi skulle gå tværs over et åbent terræn med småkrat hist og her, dybe huller og store jordknolde fra høstens tid, som var hærdet af den forestående vinter.

Ved udkanten af dette jordareal og før de sædvanlige ønsker om ”held og lykke” og ”det-skal-nok-gå”, pegede tyskeren mod nord og mod den strækning, vi nu skulle tilbagelægge alene. Han fortalte os, at vi blot skulle forsætte, indtil vi hørte en stemme, der råbte ”Susie!... Susie!...”. Og således skete det: efter ca. 500 meter begyndte vi at høre, først svagt og utydeligt, men jo nærmere vi kom mere klart og tydeligt – ”Susie!... Susie!... Susie!”. Efter en kort stund dukkede der en fyr op, en dansker gik vi ud fra, som forsøgte at holde styr på en livlig og dirrende hund, der tilsyneladende var faret vild i marken, og som var genstand for det kald, vi havde hørt – Susie.

Den danske mand gav os en varm velkomst og førte os ind i et hus, hvor hans familie ventede. De tog venligt imod os med smil, rare ord og et opmuntrende og styrkende måltid, hvilket gjorde denne korte stund til en uforglemmelig oplevelse. Og nu var vi så her i det land, som blev vores tilflugtssted i de kommende år.

. . .

Franskmænd, belgiere, hollændere, tyskere, danskere og mange andre. Over hele Europa var der mange, der støttede os desertører, og som var solidariske med vores modstand imod det fascistiske regime i Portugal. Denne støtte og solidaritet var beundringsværdig, og den var tilmed afgørende i visse sammenhænge, hvilket min lille beretning illustrerer. Hvis vi ikke havde fået hjælp, ville en del af os illegale – uden pas, id eller opholdstilladelse – være fastlåst i et uoverskueligt limbo. Min historie er ikke enestående og mange portugisere kan berette om lignende oplevelser. En del har sågar mødt den lille hund Susie, på samme måde som jeg.

Det er indlysende, at mange af dem der hjalp os var nødsaget til at

overtræde de gældende lovbestemmelser. Det skete f.eks. da de hjalp os med at krydse grænser, hvilket kunne føre til retsforfølgelse. Jeg fik at vide nogle år efter min flugt, at det hollandske ægtepar, som havde hjulpet os med at krydse den hollandsk-tyske grænse fik alvorlige problemer, fordi de efter sigende var blevet angivet til politiet. Jeg har aldrig fået historien bekræftet; om ægteparret rent faktisk kom i fængsel, hvem der angav dem, osv. Ikke desto mindre, var risikoen altid til stede for dem, der på forskellig vis kom os til undsætning.

Desværre har jeg aldrig haft mulighed for at takke alle dem, der dengang var solidariske med mig og andre portugisere, og som hjalp os på vores usikre rejse fra land til land. Ud over de snesevis af mennesker jeg kom i direkte kontakt med, var der desuden hundredvis af andre, som indirekte bidrog til min rejse fra Frankrig til Danmark - f.eks. med rejseudgifter osv. Det er vigtigt, at erindringen om denne solidaritet ikke forsvinder, og at alle dem som har støttet op om vores kamp mod fascismen ikke går i glemmebogen. Derfor vil jeg til slut give alle disse mennesker en stor tak – og ikke at forglemme, en lille tak til Susie, som også har spillet en lille, men vigtig rolle! 🐾

Steder, hvor vi kom i Århus

1 - Århus Hovedbanegård. Stedet, hvor en del af os ankom til Århus og start på vort eksil i Danmark.

2 - Fremmedpolitiet (Vester Allé 7). Her skulle vi melde os, når vi ankom til Danmark.

3 - Århus Arrest. Vi var her 1-2 dage, før vi blev sendt videre til andet opholdssted, hvor vi ventede på at få svar på asyl.

4 - Hotel Regina. Stedet, hvor nogle af os ventede på asyl, indtil vi kom under Dansk Flygtningehjælp.

5 - Rådhus Cafeen. Her spiste vi frokost- og aftensmad med madkuponer.

6 - Officersbygningen indtil 1969. Den blev stillet til rådighed for forskellige organisationer, bl.a. Den portugisiske Desertørkomité.

7 - Gågaden, Søndergade. Vi brugte den til oplysningskampagner om kolonikrigene og diktatur i Portugal.

8 - Rådhuspladsen. Her startede vi i 1973 en demonstration imod kolonikrigene. Vi gik igennem byens gader.

9 - Værtshuset Æsken, Anholtsgade 4-6. Det var et værtshus, hvor nogle af os kom meget. Stedet blev hyppigt søgt af unge og studerende fra venstrefløjen. Århus Bogcafé lå i samme bygning. Her lavede vi mange af vores pjecer.

10 - Værtshuset Hvalrossen, Skolegade. Her kom vi også nogle gange for at slappe af.

11 - Jazzhus Tagskægget, Klostergade 34. Stedet, hvor mange af os for første gang lyttede til jazzmusik live.

12 - Århus Hovedbibliotek. Her kunne vi læse aviser og låne bøger af portugisiske forfattere.

13 - Århus kommunale Svømmehal og Badeanstalt, Spanien3-7. Her havde vi mulighed for at tage bad, da mange lejeboliger dengang ikke havde bade faciliteter.

1970 – Værnepligten

Min militærtjeneste startede i oktober 1970 på en sergentskole i byen Caldas da Rainha. Rekruttiden varede ca. tre måneder og sluttede med en ceremoni, hvor man svor trofasthed mod flaget. Min præstation under rekruttiden blev vurderet ved afslutningen, og resultaterne viste, at jeg bare kunne bruges som almindelig infanterist. Situationen ændrede sig imidlertid, da jeg blev tvunget ind i en enhed af specialstyrker (Rangers). Jeg blev efterfølgende sendt til Penude ved byen Lamego i Nord-Portugal, hvor trænings- og undervisningsforløb for den slags specialudannede militærenheder foregik.

Her bad jeg om at blive overført til en anden specialenhed (Comandos). Jeg gennemgik nogle tests og blev erklæret egnet til den type specialstyrker. To uger senere blev jeg overført til min nye enhed. Vide-reuddannelsen ville foregå i Angola. Men før vi skulle dertil, fik vi i Portugal timer i "psykologisk krigsførelse", som optog mest af vores tid her. Jeg kan stadig huske, at en instruktør fortalte, at den portugisiske hær kort forinden forgæves havde forsøgt at kidnappe guerillaleder Amílcar Cabral i Conakry i Guinea. Der var kun enkelte mennesker i Portugal, der var klar over denne militære aktion.

José Oliveira

Minder fra en deserterings-handling

I starten af februar skulle vi af sted til Afrika. Før jeg rejste, fik jeg et par dage fri for at tage afsked med min familie. Samtidig fik jeg også et betydeligt beløb til at dække udgifterne i forbindelse med rejsen. Pengene brugte jeg til min flugt fra Portugal

Coimbra

Kolonikrigen og boykot af eksamenerne i forbindelse med studenteproprøret i 1969 var to af de skelsættende begivenheder, som dengang prægede universitetsbyen Coimbra. Man fornemmede, at noget var under opsejling, og det så ud til, at alle folk her var imod systemet. Jeg og nogle af mine venner, bl.a. min søster og en kusine, havde en fælles oprørske holdning mod regimet, og vi havde mødtes regelmæssigt i de sidste par år. Vi var imod krigen og fascismen, vi deltog i demonstrationer mod regimet, og vi støttede aktivt det demokratiske alternativ ved valg i 1969. Der skete også noget, der fik en afgørende betydning for vores flugt fra Portugal. I forbindelse med et initiativ for at hjælpe en fattig familie i byen lærte vi at kende en amerikansk protestantpræst, som var medlem af CIMADE, en organisation, der støttede flygtninge i Europa.

Nu var tiden inde til at tage af sted. En ven fik fat i en fyr (en ”smugler”), der kunne hjælpe mig med at gå over grænsen. Jeg sendte et telegram til kasernen, hvori jeg fortalte, at en person i min familie var blevet syg, og at jeg ikke kunne nå at komme tilbage til kasernen til den planlagte dato. Alt imens ankom min fætter Joaquim til Coimbra. Han var også imod at tage til Afrika og gå i krig.

1971 – På vej til Paris

Dato til afrejsen blev d. 4. februar. Vi var fem, der ville forlade Portugal. For at anskaffe penge til rejsen – bl.a. til at betalte ”smugleren” – samlede nogle af vores venner ind.

Af største vigtighed var de forbindelser, som CIMADE anskaffede, og som ville hjælpe os i Salamanca i Spanien. Vi tog af sted, og om aftenen nåede vi hen til Vilar Formoso, en portugisisk by nær ved grænsen. Vi stoppede ved en restaurant. På vej ind i restauranten kom vi forbi en gruppe mennesker på vej ud, og som vi formodede også ville krydse illegalt grænsen til Spanien.

Det var klart, at vi ikke opholdt os på restauranten længere end absolut nødvendigt. Vi talte ikke engang med hinanden. Det var farligt. Fra restauranten blev vi kørt hen til et sted, der lå tættere ved grænsen. Vi forlod bilen og fulgte løbende efter "smugleren" igennem en tæt bevoksning i denne bjergegn. Et stykke tid efter passerede vi en spansk landsby, uden at vi var klar over, at vi havde krydset grænsen, og at vi nu var i Spanien. Det var koldt, og "smugleren" tændte en bål op, så vi kunne varme os. Han virkede, som han havde styr på det hele, men han forsvandt for et kort stund; han havde hørt en mærkelig lyd, sagde han, da han kom tilbage. Tidligt om morgenen gik vi hen til en vej, hvor en bil ventede. Vi blev kørt hen til Salamanca til den adresse, som amerikaneren i Coimbra havde givet os. Efter vi havde fået noget at spise og hvilet os lidt, tog man os hen til en togstation. Nu var vi på egen hånd. Som medrejsende i toget var der mange portugisere. Mange af dem opholdt sig på gangene, og flere af dem havde sikkert heller ikke nogen pas. Dengang var dette et almindeligt syn. Før vi ankom til Paris, blev vi nødt til at skifte tog i Irun, da sporbredden i Frankrig er anderledes end den i Spanien. Vi ankom til Hendaya ved den franske grænse ca. kl. 6 om morgenen (rejsen varede hele natten). Vi gik over en bro hen til en fransk grænsepost, som endnu ikke var åben. Ved køen til grænseposten samledes efterhånden hundredevis af mennesker. Vi henvendte os til det franske grænsepoliti for at anskaffe en "permis de séjour" (midlertidig opholdstilladelse, som ville give os ret til ophold i Frankrig, men dog ikke til at arbejde). At skaffe dokumentet og komme ind i

Frankrig var nemt nok; vi skulle bare vise en adresse fra nogen, der boede i landet, samt vores portugisiske id-kort. Nemt og enkelt. Efter vi havde fået vores opholdstilladelser, tog vi toget til Paris, hvor vi ankom om aftenen. Vi sov flere nætter ved en pige, vi kendte. Lejligheden lå i nærheden af Bois de Vincennes. Hun var "conciierge" (portner) i ejendommen. I betragtning af, at hun var ansat her, at vi var mange, og lejligheden ikke var særlig stor, var det ikke særligt praktisk, at vi blev boende her ret længe. Nogen skulle væk. Vi trak lod blandt os, og jeg blev den lykkelige vinder. Jeg tog hen til en "foyer", et sted, hvor jeg kunne sove, og hvor jeg også fik mad – det var paradiset på jorden. Sådan klarede vi os i nogle dage. Vi kunne tænke os at få et arbejde i Frankrig, men det viste sig at være en temmelig vanskelig affære, da arbejdsgiverne kun ansatte folk med lovlig ophold- og arbejdstilladelse. Udover det var min fætter og jeg desertører, og Frankrig var en del af NATO. Vi følte os ikke særlig sikre her, og vi traf den afgørelse at rejse videre til Nordeuropa, til Skandinavien. Vi anså, at Sverige som alliancefrit land, var en oplagt mulighed.

På vej til Amsterdam

Vi besluttede, at vi igen skulle opsøge folk fra CIMADE. De havde en afdeling i Paris. Vi forelagte dem vores situation og spurgte, om de kunne, på en ureglementeret måde, få os ind i Sverige. Jeg kan ikke huske præcist, hvad de svarede, men at hjælpe os ind i Sverige var udelukket. De kunne til gengæld få os ind i Holland og Amsterdam, men vi måtte kontakte CIMADE endnu en gang i Amsterdam. Og det var det, der skete. Fra Gare du Nord i Paris tog vi et tog mod Saint-Quentin, en by i nærheden af den belgiske grænse, hvor der ville være en person til at tage imod os. Jeg kan ikke huske, om det var vedkommende eller os, der skulle holde en avis under armen. På banegården var det ikke svært at finde personen, som omgående kørte os i sin Renault-varevogn til Belgien. Vi krydsede grænsen ved en ubetydelig grænsepost, hvor en enkelt grænsevagt var udstationeret. Franskman-

den, der kørte bilen, instruerede os i, at hvis vi blev udspurgt af vagten, skulle vi blot svare, at vi bare skulle tilbringe et par timer i Belgien. Den belgiske grænsevagt sagde ikke et ord, vi fik også den fornemmelse, at han kendte franskmændene i forvejen. Vi kørte derefter til en lille by – hvis navn jeg kan ikke huske – hvor vi tog et regionaltog mod Holland. Ved afsked advarede franskmændene os om risikoen ved at køre med internationale tog: Vi kunne i togene møde politiet, som bl.a. kontrollerede passagerernes pas. Jeg har kun en svag erindring om vort ophold i Holland. Så vidt jeg kan huske, kom vi til at kende nogle hollandske studerende, som tilbød os et sted at bo. Vi blev tre uger i Amsterdam, hvor vi næsten i al den tid vi var der, var travlt beskæftigede med at male skibe i et skibsværft. Arbejdet fik vi igennem et agentur, som benyttede sig af illegale indvandrere. Vi tjente kun en brøkdel af de penge, skibsværftet betalte agenturet; men vi havde brug for alle de penge, vi kunne få, hvis vi skulle nå vores mål. På et eller andet tidspunkt kontaktede vi Amnesty International, som fortalte, at de kunne hjælpe os med at komme ind i Danmark. Det lød mærkeligt, men vores held var Vietnamkrigen. På det tidspunkt var der mange amerikanske soldater, der deserterede til Sverige fra amerikanske baser i Tyskland. Der fandtes dengang i Europa diverse organisationer af modstandere mod krigen og imperialismen, og som hjalp disse og andre desertører.

Sverige

I Utrecht ventede en hollænder, som skulle køre os hen til Bremen i Tyskland. Han havde en gammel bil, som næsten ikke kunne køre. Hollænderen brokkede sig konstant over bilen, og at den nok ville gå i stå undervejs på grund af en eller anden defekt. Turen var lang, men bilen klarede den, trods alt. Jeg har ikke nogen erindring om, hvor lang tid turen varede, og heller ikke om, vi kørte forbi en grænsepost. Fra Bremen skulle vi videre med tog til Flensburg. Her tog en fyr imod os – en amerikaner, mente jeg. Ved nattetid kørte han os til et

sted nær ved grænsen til Danmark. Man kunne se grænseposten. Hans instrukser var, at vi hurtigt skulle løbe igennem en bar mark langs en grøft, indtil vi hørte nogen kalde på en tæve, som, så vidt jeg husker, hed Susie. Manden forlod os, og efter et løb på knap 100 meter hørte vi nogen, der kaldte på tæven. Det var nemt nok at møde den person, der ventede. Så var vi i Danmark. Vi blev modtaget af en familie, der behandlede os ekstremt godt – jeg kan stadig huske konen og datteren. Manden var folketingsmedlem for socialdemokratiet. Dagen efter kom vi til en stor gård i udkanten af København. Gården fungerede som kollektiv for diverse familier og deres små børn. De fleste var lærere samt nogle studerende. Også her blev vi behandlet utroligt godt. Nu manglede bare et sidste og afgørende trin.

Smidt ud af Sverige. Asyl i Danmark af humanitære grunde.

Vi blev ikke lang tid på gården. Dagen var kommet, hvor vi skulle skilles fra vores danske venner. Vi tog færgen til Malmø. Normalt her bad politiet ikke folk, der sejlede fra København, om dokumentation. Kun hvis man så suspekt ud – og det var nok det, vi gjorde. De spurgte om vores pas, og da vi ikke havde nogen, blev vi anholdt. Vi søgte om politisk asyl, men det fik vi ikke, og vi blev smidt ud af Sverige. Vi var tre dage i arresten i Malmø. Vi troede, at vi også ville blive smidt ud af Danmark, og efterfølgende, af Tyskland, af Frankrig ... indtil vi havnede i Portugal. Svenskerne afleverede os til de danske myndigheder, og vi blev tilbageholdt i nogle dage. Efter dette korte ophold i fængslet fik vi asyl i Danmark af humanitære grund, ikke efter flygtningekonventionen, som ikke tilgodeser desertører. Vi kom under varetægt af organisationen Dansk Flygtningehjælp, som allerede støttede flytninge fra Østeuropa, bl.a. fra Polen, Ungarn og Tjekkoslaviet. Organisationen arbejdede for en vellykket integration af de mennesker, den støttede. Den sørgede for, at vi fik en bolig i nogle udmærkede

lejligheder, vi fik kost- og lommepenge, vi fik danskundervisning, og bagefter kunne de sågar hjælpe os med at få arbejde eller komme ind på universitetet. Det var under disse forrygende forhold, vi kom til at leve i Aarhus.

Kampen mod fascismen

Jeg arbejdede og studerede, mens jeg var i Danmark. Mit ophold her varede indtil den politiske omvæltning i Portugal d. 25. april 1974. Jeg var politisk aktiv, og sammen med andre portugisere med bopæl i Aarhus, var jeg med til at grundlægge De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark. Dengang var komiteen en kendt organisation i flere lande i Europa, hvor mange portugisere boede. Idéen med komiteens aktiviteter var at isolere og svække det fascistiske regime i Portugal, og til dette formål arrangerede vi, sammen med andre lokale organisationer, flere demonstrationer mod kolonikrigen samt oplysningskampagner, som især foregik på skolerne.

Den 25. april og tilbagekomsten

I maj 1974 fik de deserterede portugisere amnesti, og således måtte jeg, langt om længe, komme tilbage til mit fædreland. Men min tilbagekomst skete ikke uden problemer. Da jeg var kommet tilbage til Coimbra, fik jeg fra militæret besked på, at jeg skulle henvende mig til den kaserne, der lå nærmest min bopæl. Meningen var, at jeg skulle gøre min værnepligt færdig. Jeg henvendte mig til hærens hovedkvarter i byen og blev med det samme tilbageholdt! – og dette skete tre måneder efter, at amnestiloven for tidligere desertører var trådt i kraft. Til alt held var jeg sammen med min far og min danske kone, som omgående luftede deres utilfredshed med denne vilkårlige beslutning; og dette gjorde indtryk, for de fik ret. Jeg var heldig! Alt endte med, at jeg fik påbud om at møde op ved den kaserne i Amadora, ved Lissabon, hvor Comandos holdt til. 🐾

INTERVIEW MED MARIO FERNANDES TIL JOURNALI- STERNE

**Leif Raun og
Peter Wulff Kåri
fra den danske
avis**

**DEMOKRATEN
Søndag 5. aug.
1973**

side 70

Massakrer i de portugisiske kolonier er ikke noget nyt. De har stået på siden det forrige århundrede.

Gang på gang har portugisiske tropper begået masse-myrderier på civilbefolkningen i de tre kolonier, Angola, Mocambique og Guinea-Bissau. Det hørte til dagens orden, at patruljerne nedskød tilfældige forbipasserende. I dag foregår det mere organiseret.

Hele landbyer nedbrændes – indbyggerne tortureres og dræbes nådesløst. Årsagen hertil er især mistanke om landsbyernes forbindelse med de folkelige frihedsbevægelser i kolonierne.

Mario Fernandes er tidligere officer i den portugisiske hær. Han deserterede 15 dage før, han skulle sendes til kolonierne. Om årsagen siger han:

Jeg mener, at folkene i kolonierne har ret til frihed.

Jeg kunne ikke drømme om at kæmpe mod undertrykte folk, der kæmper for national uafhængighed.

Jeg ville ikke kommandere soldater, der i kolonierne forsvare de kræfter, som udbytter dem hjemme i Portugal.

Hvilke kræfter tænker du på?

På kapitalens udbytning af arbejdskraften. Hovedparten af de soldater, der sendes

til kolonierne, er bønder og arbejdere. Officererne er hovedsageligt studerende fra mellemklassen. Sønner af overklassen bliver ikke sendt til kolonierne mod deres vilje. De får et behageligt kontorjob i hærens hovedkvarter i Lissabon.

Bor nu i Århus

Efter flugten fra Portugal havnede Mario i Danmark, hvor politiet anviste ham Århus som opholdssted. Uden at give nogen nærmere begrundelse herfor. Mario, 26 år og ingeniørstuderende i Portugal, studerer i dag fransk på Århus Universitet. Ialt er omkring 120.000 flygtet fra Portugal. De fleste desertører bor i Frankrig. I Danmark er der omkring 50, heraf 20 i Århus.

De første rapporter om massakrer fremkom i Portugal allerede i 1961, omkring det tidspunkt, frihedskampen startede i Angola. Rapporterne fortalte især om nedskydninger af strejkende havne- og transportarbejdere. 30.000 soldater sendtes derned for at bekæmpe "oprørerne". Omkring 1963 ophørte de officielle rapporter om krigen – lidt efter lidt.

Man hævdede, at oprørerne var slået ned. Dette var ikke i overensstemmelse med beretninger fra soldater, der kom hjem fra kolonierne. Soldaterne fortalte om massakrer, de selv havde deltaget i.

Bred folkelig opbakning

Men sandheden var, at der var startet frihedskampe i Mocambique og Guinea- Bissau også?

Ja, og med en forholdsvis bred folkelig opbakning. Derved fik de portugisiske soldater opfattelsen af, at alle sorte var deres fjender. Netop fra denne periode fremkom oplysninger om udslettelse af hele landsbyer, som portugiserne mistænkte for at støtte befrielsesbevægelserne.

Soldaterne er uvidende

Kan man bebrejde den menige soldat for disse ugerninger?

Selvfølgelig må man betragte de soldater, der har været direkte delagtige i mordene som krigsforbrydere. Men i den forbindelse må man ikke se bort fra, at soldaterne generelt var og er uvidende om årsagen til krigen. Det ligger dels i, at 50% af soldaterne er analfabeter, og dels i, at de generelt er uoplyste. I mit kompagni vidste 75% af soldaterne, der skulle til kolonierne, ikke, hvad Afrika er, hvad en fagforening er, hvad slags styre Portugal har, eller hvad Europa er. De bliver fortalt, at det er kommunist-påvirkede banditter, der er trængt ind i »de oversøiske provinser« udefra, som de skal ned af bekæmpe. Udover dette har soldaterne intet forhold til krigen, som de mener, er et onde, de skal igennem med livet i behold.

Industriejerne har ansvaret

Hvad med officererne?

Officererne forsøger ikke at kontrollere situationen. De siger blot, at det er ok. Vi må dræbe dem.

Det er Portugals politiske ledere, industriejerne, de økonomiske interessenter, der er dem, der har ansvaret for, hvad der foregår i kolonierne. Soldaterne føler sig omgivet af fjender, og derfor befinder de sig i en psykisk anspændt situation. Dertil kommer hævn-motivet, når de ser en kammerat falde i en træfning eller træde på en mine. Udover de almindelige soldater findes der specialtrænede anti-guerrillakæmpere, marinesoldater og Grønne Baretter – professionelle dræbere.

Hemmelige rapporter

Rekrutterne og de menige soldater i Portugal får ikke oplysninger om den reelle krigssituation i kolonierne. Derimod modtager officererne regelmæssigt interne (hemmelige) rapporter herom. Alt efter deres indhold er de tilgængelige for officerer af forskellig rang.

Betyder det, at den portugisiske befolkning i almindelighed ikke ved, hvad der foregår i kolonierne?

Nej, tværtimod. Det er i dag ikke længere muligt at skjule krigens karakter for de største befolknings grupper, arbejderne og bønderne, da det er deres sønner, der vender sårede eller slet ikke vender hjem til Portugal. Tabslisterne er efterhånden store.

Stærk pressekontrol

Hvorledes dækker den portugisiske presse kolonikrigene?

Pressen er underlagt stærk kontrol. Efter at det har vist sig umuligt at benægte krigene i Afrika, har regimet præsenteret folket for en form for propaganda, som skal overbevise folket om, at man har gennemført en ny-kolonial løsning. Den går ud på, at der er skabt bedre forhold for afrikanerne i kolonierne gennem opførelse af blandede skoler og sygehuse. I TV og biograferne vises hvide og sorte sammen. Men denne propaganda er ikke i overensstemmelse med sandheden. Generelt praktiseres der raceadskillelse. Kun i de største byer i kolonierne er der i det hele taget skoler og sygehus. Ifølge officielle portugisiske statistikker kan kun 0,74% i Angola læse og skrive.

Glemte Krige

Hvad kan årsagen være til, at krigene i de portugisiske kolonier synes at være glemte krige i verdenspressen?

På grund af indflydelsesrige anti-imperialistiske organisationers og anti-krigsbevægelser effektive arbejde har bl.a. Vietnamkrigen tiltrukket sig verdenspressens opmærksomhed på bekostning af krigene i Afrika, som i bestialitet og grusomhed ikke er meget forskellig fra Vietnam. Derudover er der tegn på, at udenlandske interesser, der har investeringer i Portugal eller i kolonierne, har gjort, hvad de kunne for at dysse sagen ned. Endelig kan nævnes, at de sparsomme oplysninger, der er kommet ud, er formidlet

gennem illegale kanaler, og derfor generelt ikke bliver taget alvorligt.

Ændret holdning

Er der sket nogen ændring i det portugisiske folks holdning til krigen, efter at den er blevet almindeligt kendt?

Ja, man kan tale om to former for modstand mod krigene. Den passive modstand er ydet lige fra begyndelsen. Tusinder og atter tusinder af soldater er flygtet fra Portugal til Frankrig. Den aktive modstand er baseret på studerende fra mellemklassen. Det hænger sammen med, at de har gennemgået en længere boglig uddannelse og derigennem har fået adgang til flere informationer om regimet og kolonikrigene. Deres arbejdsvilkår er vanskelige på grund af den meget stærke repression fra politistatens side. Blandt soldaterne er der også ved at opstå en form for aktiv modstand. Den viser sig i lydighedsnægtelse og desertering med våben, som man dog ikke tager med ud af Portugal.

Parolen om at desertere med våben blev udbredt af en organisation mod krigen for fire år siden. I dag er den accepteret blandt soldaterne. Som man forstår, er der begyndt en aktiv kamp, men vejen frem til et endeligt opgør er stadig lang.

Ikke arbejde til alle

Hvad sker der med soldaterne, når de kommer hjem fra krigen?

På grund af Portugals manglende industrielle udvikling findes der langt fra arbejde til alle. Derfor må hovedparten af de, der i kolonierne har «forsvaret fædrelandet», søge arbejde i andre lande.

Tiden løbet fra en fredelig løsning

Hvilken løsning tror du, Portugal vil finde på kolonispørgsmålet?

Jeg tror efterhånden, at tiden er løbet fra en fredelig løsning. Befrielsesbevægelserne vil under ingen omstændigheder acceptere andet end total frihed. Den dominerende klasse i Portugal - indu-

striejerne, der er afhængige af billige råstoffer fra kolonierne, og de store plantageejere - vil modsætte sig en sådan løsning. Den progressive storkapital er mere interesseret i samarbejde med Europa. Den er interesseret i at skabe en national overklasse i kolonierne, der kan overtage den ledende rolle i kolonien og dermed muliggøre skiftet fra direkte voldelig undertrykkelse til en mere økonomisk udbytning. Men denne fløj er endnu forholdsvis svag. Jeg tror, kampen vil blive ført til ende. 🐱

Portugisere på patrulje i Guinea-Bissau.

Fra massakre i Mozambique i 1971. 12 civile dræbtes.

AGLIGE MASSAKREN I DE PORTUGISKE KOLONIER ★ Der foregår dagligt voldsomme massakrer i de portugisiske kolonier i Afrika. I et interview side 8 fortæller en tidligere officer i den portugisiske hær om forholde i kolonierne og i Lissabon. Videre fortæller han om de 15 dage, han blev holdt i fangelse i Angola. Nu bor han i Århus.

Flere af billederne på denne side offentliggøres for første gang i Danmark i dag. De er toget i hemmelighed af bl. a. portugisiske soldater i kolonierne og af frihedsbevægelsens. De fleste er smuglet til Europa. - Flere billeder er bragt til Danmark fra bl. a. Paris af Mario Fernandes.

DET PORTUGISISKE MY LAI

Moçambique
Lissabon (Reuter, U.P.I.)

En officiel meddelelse fra det portugisiske forsvarsministerium, bekendtgjort d. 18. august i Lissabon, siger, at en officiel undersøgelse er blevet foretaget, efter de beskyldninger, som nogle missionærer har udsendt mod de portugisiske tropper i Moçambique. Denne undersøgelse har gjort det muligt at fastslå, at "isolerede styrker, der handlede mod givne ordrer, har i det mindste begået en gengældesakt" mod befolkningen. "De skyldige", fortsætter meddelelsen, "vil blive eftersøgt for at modtage den straf, de fortjener". Men ifølge forsvarsministeriet, har de kendsgerninger, der er blevet afsløret gennem undersøgelsen, ikke fundet sted på helt de samme steder, som missionærerne angav, men i en anden del af området Tete. Fra officiel kilde i Lissabon nægter man at præcisere, hvor og hvornår undersøgelsen har fundet sted. Man er ligeledes uvidende om, hvem der har foretaget den.

(uddrag fra Le Monde, d. 21. august 1973)

Ligesom de amerikanske imperialister har nu også de portugisiske kolonialister deres My Lai hedder Wiriyamii. Og det er ikke en martyrlandsby i Vietnam, men derimod en landsby i Moçambique. Efter hårdnakket at have benægtet massakrerne i de portugisiske kolonier har den fascistiske portugisiske regering nu gennem det commune, som vi har bragt ovenfor bekræftet eksistensen af disse massakrer. Og hvorfor? For det første, fordi det begyndte at blive vanskelig for den fascistiske regering at fortsætte med at hævde, at de angivelser og fotografier af massakrer, der er blevet udført af den portugisiske hær, og som er kommet frem i den internationale presse i løbet af den sidste tid, Kun var bagvaskelser af Portugal, .../...

iværksat af dets fjender.

For det andet, fordi iværksættelsen af denne undersøgelse var den eneste mulighed den portugisiske regering havde til at forsøge at bevise overfor den internationale opinion: At de forbrydelser, der er blevet begået af de portugisiske tropper i Angola, Guinea og Moçambique er en følge af enkelte kriminelle officerer og soldaters handlinger, der gik imod de givne ordrer, og ikke en følge af den krig, som det kapitalistiske portugisiske bourgeoisie, imperialismens lakajer, udever mod befolkningen i Angola, Guinea-Bissau og Moçambique.

Den fascistiske portugisiske regering siger, at de skyldige vil blive eftersøgt, og at de vil modtage den "straf", de fortjener.

Vi tvivler ikke på, at den fascistiske portugisiske regering snart vil publicere navnene på nogle soldater, som måske nok har været implicerede i massakrer i Wiriyami, og at de vil gøre et stort nummer ud af deres dom.

Men alt dette er kun en farce for at lukke munden på den internationale offentlige opinion, for at glemme de hundredevis af massakrer, som er blevet begået og som vil fortsætte med at blive begået af den portugisiske hær, massakrer Icolo e Bengo, Teixeira de Sousa, Alto Chipaga, Dilolo, Lumege, Porto do Luso, Terreiro, Haurique de Carvalho, etc. og især for at give det kapitalistiske og imperialistiske systems uretfærdighed og vold et udseende af retfærdighed og legalitet.

Vi, de portugisiske desertører, anerkender ikke det portugisiske bourgeois fascistiske regeringend.

Vi, de portugisiske desertører, anerkender ikke det portugisiske bourgeois fascistiske regerings ret til at dømme de ansvarlige for massakrerne i de portugisiske kolonier, fordi ansvaret for disse forbrydelser ikke blot ligger hos krigens kriminelle, men også hos selve regeringen og dens chefer: de portugisiske og udenlandske kapitalister. Retten til at (be)dømme disse forbrydelser, tilhører befolkningen i kolonierne og de portugisiske arbejdere.

Vi anerkender ikke regeringens ret til at dømme, den morde-
riske regering, der den 11. august satte politiet mod elektrikere fra T.A.P. (portugisiske lufttransportmidler), fordi disse forlangte bedre levevilkår, og dræbte to arbejdere med maskingeværer, samt sårede snesevis andre.

For os er den eneste gyldige dom: De portugisiske arbejderes dom.

BEKÆMP DEN PORTUGISISKE KOLONIALISME

STØT DEN REVOLUTIONÆRE KAMP I PORTUGAL

BEKÆMP IMPERIALISMEN

Den 27 august 1973
De Portugisiske Desertørers Komite

Erik Petersen
Sct. Paulsgade, 37
8000 ÅRHUS C

Niels Albert Christensen

Som jeg husker det

1970 begyndte jeg at læse samfundsfag på Aarhus universitet. Under min kones forsøg på at finde os en lejlighed i nærheden af universitetet traf hun Hanne Skytte, som arbejdede på en institution eller noget i den retning, som tog sig af flygtninge. Hun var kæreste med en portugisisk desertør, som hed Mario. Da Portugal var en del af NATO, havde desertørerne ikke helt samme status som for eksempel flygtninge fra Polen eller Østtyskland. På et tidspunkt fortalte Mario mig, at man havde en ung mand gemt illegalt, da han ikke kunne få opholdstilladelse her, og om jeg kunne hjælpe med det. Jeg kontaktede Svend Aukens studentermedhjælper Jacob Buksti, og nogle dage senere arrangerede jeg et møde mellem den unge mand og journalisten Haldor Sigurdsson i vores lejlighed, for at han kunne tale med den unge mand på portugisisk for at finde ud af, om han reelt var forfulgt i Portugal, og hvis han var, at indstille til justitsministeren, at han fik lov at blive i landet.

Nogle måneder senere skulle min kone og jeg rejse til København for at besøge nogle venner. Vi skulle med nattoget fra Aarhus, men samme aften inden vi skulle afsted, kontaktede Mario os og spurgte, om vi kunne hjælpe med at finde et sted

at bo for to unge mennesker, en desertør og hans kæreste som lige var kommet til Danmark. Vi mødtes med dem og tog dem med hjem. De fik nøglerne til vores lejlighed, og vi tog til København. Sådan mødte vi Miguel og Isabel. Vores lejlighed på Østboulevarden var på 48 m², to rum, et lille køkken, en entré og et toilet. Vi boede sammen et stykke tid. De sov i stuen, og vi sov i soveværelset.

Det blev også begyndelsen til mit kendskab til de politiske håb og ønsker, der var i den gruppe af portugisiske desertører, som befandt sig i Aarhus på det tidspunkt. Gruppen, som jeg husker det, var vel på omkring 15-20 stykker, og de fleste var medlem af en marxistisk-leninistisk organisation, som arbejdede på at skabe en revolution i Portugal mod det fascistiske diktatur. På den gamle kaserne i Aarhus midtby var der en lang række rum med forskelligt kontorudstyr, som forskellige grupper/ungdomsorganisationer kunne benytte. Her fremstillede desertørerne en mængde politisk propagandamateriale, som det var meningen at sende til Portugal og forsøge smuglet ind i de væbnede styrker. Jeg blev en dag spurgt, om jeg ville hjælpe med at smugle det til Paris til videre forsendelse, og det sagde jeg ja til.

Den sommer 1971 arbejdede jeg sammen med en studiekammerat Lars ved Viby kommunes vej og parkvæsen, og fredag den 13. juli efter fyraften fyldte vi Lars' mors Opel Captajn med propaganda og satte kursen mod Paris. Vi ankom til Paris på Bastille-dagen lørdag aften, fandt vores kontakt, fik bilen tømt og gik i byen. Søndag morgen kl. 8 drog vi mod Danmark, og kl. 22 søndag aften kørte vi ind i Aarhus, og mandag morgen mødte vi op på pladsen kl. 7 i Viby.

Op til påsken 1972 havde gruppen af desertører igen fået produceret en mængde politisk propaganda, som de gerne ville have fragtet/smuglet til Paris, og de spurgte mig, om jeg ville gøre det, og det ville jeg. Denne gang havde jeg lånt en Saab af nogle mennesker

på Tvind. Det blev aftalt, at Carlos og Jorge skulle med i bilen, og så kørte vi mod Paris. I modsætning til den første tur, som gik gennem Holland og Belgien og de store grænseovergange, besluttede vi at tage over ved en lille grænseovergang mellem Tyskland og Frankrig sent om aftenen. Vi blev stoppet ved grænsen, og gendarmerne undersøgte bilen og fandt alt materialet. Så blev vi halet ud af bilen og sat ind i en celle, mens der blev telefoneret og snakket med nogle højere instanser. Om morgenen kom der en officer og meddelte, at de ville beholde materialet, som vi kunne få igen, når vi kom tilbage, og ellers slap vi med en advarsel. Vi var noget slukørede, da vi ankom til Paris og fortalte, at vi havde mistet materialet, og den politiske ledelse i Paris mente, det var bedst, om vi skjulte os i et hus i udkanten af Paris, indtil vi skulle tilbage til Danmark, da vi havde udgjort en sikkerhedsrisiko for organisationen. Saab 'en gik i stykker, mens vi opholdt os i det hus, og jeg husker ikke, hvordan vi kom hjem til Danmark igen.

På trods af vores uheldige forsøg på at indsmugle politisk propaganda til Frankrig i påsken, var der kræfter i organisationen, jeg tror, det var Miguel og Mario, som sagde god for mig, som syntes, det kunne være rigtig godt, hvis de kunne få smuglet noget politisk propaganda ind i Portugal og samtidig lave nogle undersøgelser i landet omkring nogle fængsler og andre fæstningsanlæg.

I løbet af sommeren 72 havde Den rejsende Højskole lavet en EF-karavane med en del biler og busser, som kørte rundt i landet og agiterede for at stemme nej til EF-traktaten. En af de biler, en Ford Transit, fik jeg lov til at låne, og oppe hos Tvind blev den indrettet med indvendige vægge af hård masonit og en briks til at sove på. Bag væggene og i bunden af briksen blev der fyldt op med propaganda, og så i september gik turen sydpå.

Jeg gjorde holdt i Paris, hvor jeg havde nogle møder med den ekssi-

lerede del af ledelsen af den marxistisk-leninistiske organisation. Der blev aftalt et mødested i Porto med dato, tid og løsen og en alternativ dato, hvis noget ikke gik, som det skulle.

Som jeg fik det fortalt, var der nogle af deres kammerater, som sad fængslet i et gammelt fort, som lå ved kysten til en lille fiskerby, som hedder Peniche, og de ville gerne have nogle fotografier af fæstningen og de nærmeste til- og frakørselsveje, fordi de planlagde at lave en befrielsesaktion, og det sagde jeg ok til, og så kørte jeg videre mod syd.

Fra Paris havde jeg en anden desertør med i bilen, som jeg tror, hed Carlos, og som gerne ville køre med mig til Salamanca i Spanien, hvor hans forældre ville møde ham.

Min erfaring med "spiongearbejde" er og var lig nul, men jeg havde da læst en del spionromaner, og hvis ikke det gjorde andet, gjorde det mig i hvert fald temmelig paranoid. Efter at have sat Carlos af på banegården i Salamanca begav jeg mig på vej til grænseovergangen ved Vilar Formoso for at køre ind i Portugal. På vejen fik jeg alle mulige tanker om, at jeg ville blive stoppet ved grænsen, fordi jeg var i det franske politis register, som de naturligvis havde delagtiggjort det portugisiske hemmelige politi om. Der skete intet, da jeg krydsede grænsen, og jeg holdt op med at svede og ryste på hænderne.

Carlos Neves havde givet mig en seddel med adressen på hans mor og en besked til hende om at tage sig godt af mig, når jeg besøgte hende, og det gjorde hun. Jeg kunne ikke portugisisk, og hun kunne ikke engelsk, men ved hjælp af fagter og en god vilje samt lejlighedsvis Carlos' lillesøster, som talte engelsk, tilbragte jeg et par gode uger i hendes hjem, inden jeg skulle forsøge at mødes med min kontakt i Porto.

Jeg mødte op på det aftalte tidspunkt på en gade i Porto og ventede på at blive kontaktet, men der skete intet, og jeg blev ret nervøs for, at det hele var blevet afsløret. Jeg havde brugt bilen så lidt som muligt indtil mødet i Porto af frygt for at komme ud for et biluheld med risiko for, at alt materialet skulle flyde ud på vejen og afsløre det hele, så jeg rullede forsigtigt tilbage til Lissabon og Carlos' mor med nerverne uden på tøjet.

Planen var, at det hele skulle gentages med 14 dages mellemrum, hvis den 1. kontakt mislykkedes, og denne gang var der bid. Bilen blev kørt ud til en garage om natten og tømt for indholdet, og jeg fik en kontaktperson i Porto, som jeg skulle arbejde sammen med om den anden del af rejsen, nemlig oplysningerne omkring fængslet i Peniche.

Sammen med en ung studine fra Porto kørte vi en weekend til Peniche, hvor vi "legede" kærester, som var på tur, og som fotograferede hinanden med fængslet som baggrund fra forskellige vinkler samt de forskellige veje, som førte ud til fængslet.

side 82

Mine opgaver var løst, og jeg kørte tilbage til Lissabon for et tage afsked med Carlos Neves' familie, som havde været så hjælpsomme og gæstfrie.

En aften havde jeg parkeret bilen oven for Parque Eduardo VII og ville gå gennem parken ned mod centrum, da jeg blev overfaldet af 4 unge mænd, som tog et kraftigt kvælertag om min hals, og da jeg kom til bevidsthed igen var ur, penge, bilnøgler og pas væk. Jeg havde brækket et par ribben og mere eller mindre mistet stemmen. Efter en masse bureaukratisk bøvl lykkedes det mig at få nogle nye bilnøgler, et nyt pas og få det stemplet, så jeg kunne komme ud af landet igen.

Jeg kom i forbindelse med min kontakt i Porto, og han fik mig ind

på et hospital, hvor jeg blev undersøgt og fik nogle forbindelser. Han var ret nervøs for, om det havde været det hemmelige politi, som stod bag overfaldet, og min egen paranoia var tilbøjelig til at give ham ret. I dag er jeg overbevist om, at det "bare" var nogle unge mænd, som så et let offer.

Ikke desto mindre fik hændelsen mig overbevist om, at det gjaldt om at komme hjem nu, og min kontakt i Porto var enig. Jeg brugte den sidste uge til at sige farvel i Lissabon til Carlos' familie, og i Porto opsøgte jeg MIGUELS familie og overbragte en hilsen fra ham til hans mor. Jeg opsøgte også MARIOS mor og overbragte en hilsen til hende. Min kontakt spurgte, om jeg kunne tage en ældre kvinde og et spædbarn med til Paris. De skulle fejre jul dér sammen med deres familie, og det sagde jeg ja til, og sådan blev det.

I Paris afleverede jeg de billeder, som jeg havde taget fra Peniche, og fortalte om, hvad der var sket i de 3 måneder, turen havde varet, og de var overbeviste om, at det var det hemmelige politi, som havde foretaget overfaldet

Fra Paris gik det videre til Amsterdam, hvor Miguel var flyttet til, og her var jeg sammen med ham et par dage, inden jeg kom hjem.

I januar 1975 vendte jeg tilbage til Portugal. Diktaturet var væk. Jeg boede hos Isabel og Miguel i Benfica og havde megen kontakt med Carlos Neves, som også var vendt hjem. Det blev 6 fantastiske måneder.

Rui Lopes

Tur uden retur

I de mørke 60'ere var det kun musikken, der gav glæde for den spanske og den portugisiske ungdom. I hele Europa var ungdommen i gang med at udvikle sig akademisk og professionsmæssigt, mens vi på den iberiske halvø var isolerede fra den verden og kunne kun ved at lytte på musik fra The Beatles, Rolling Stones, Bob Dylan, Joan Baez, Zeca Afonso mm. tage til sig de budskaber, der var i musikken. Det var kun i dét, at vi følte fred, og samtidigt var vrede over, at vi var bevogtede og undertrykte.

Alle drenge over 18 år blev registrerede med henblik på kontrol og blev nægtet at komme ud af landet, for at de som 20-21-årige kunne blive tvunget ind i militærtjeneste. De blev nødt til at stoppe deres aktiviteter, enten de var uddannede, studenter, kunstnere, professionelle sportsudøvere osv. Så kom øjeblikket, hvor Cardeal Cerejeira og diktatoren Salazar, M. Caetano og deres lakajer (Pides, stikkere og informanter) "velsignede" os. Alle de unge mænd, der var i militærtjeneste, skulle til de uretfærdige kolonikrige. Der blev efterhånden flere og flere ofre på begge sider, og Portugal blev mere og mere isoleret i FN. BASTA! Timen var kommet: Enten stikke af uden mulighed for at komme tilbage,

eller blive tvunget til at deltage i krigen i Afrika for at dræbe eller selv blive dræbt for en uretfærdig sag.

Portugal havde fået mundkurv på af fascisterne og var omringet af Franco's fascistiske regime. Det var lande uden demokrati. Det portugisiske diktatur var bevæbnet med et politisk parti (PIDE), morderisk, som fængslede, torturerede, deporterede og dræbte dem, der var imod systemet. Caxias, Peniche, Tarrafal.

I september 1971 var vi 5 venner, — som efter mange samtaler og konferencer med venner og familiemedlemmer, som kom tilbage eller holdt ferie fra krigen i Afrika (dem, der nåede at komme tilbage), og samtaler med immigranter og deres sønner fra Europa og også samtaler med unge turister, der holdt sommerferie, — kom vi til den konklusion, at hvis vi kunne hoppe til Hendaye og komme ind i Frankrig, ville det ikke blive svært i starten at opnå støtte fra portugisere og udlændige og heller ikke blive svært at få et job.

Vi tog afsted først 2 og efter 14 dage 2 mere og endelig den sidste. Vi blev hjulpet af Berto, som tog os til S. Gregório, og der kom vi over åen Trancoso, tog toget i Orense til Irun, og i Hendaye gik vi til det franske grænseparti. Med lethed blev vi identificerede og fik en 15-dages indrejsetilladelse, med hvilken vi kunne søge om arbejdstilladelse lige så snart, vi kom til Paris.

Vores ven Quim og hans familie tog godt imod os i deres hus og skaffede os efter 1 uge arbejde på den fabrik, hvor han var ansat. Det lykkedes os at leje et sted med 2 værelser, et lille køkken og med toilet på gangen, som alle beboere på gangen kunne bruge. Efter 15 dage boede vi alle 5 på de 2 værelser.

Vi lærte hurtigt at kunne klare os selv og give værdi til den komfort og kærlighed, som man nød godt af hos familien i Portugal. Den afsavn blev kompenseret af nye venskaber. I mit tilfælde blev

jeg hjulpet og støttet af et par fra Lissabon, Lina og Zé, som oprindeligt stammede fra Viana de Castelo, der er min fødeby. De hjalp mig med at give mig mere klarsyn og forstærkede min politiske bevidsthed, og fik mig til at forstå, at hvis man i Frankrig levede mere frit og demokratisk, var det, fordi det franske folk havde kæmpet og stadig kæmper for det, og at hvis det samme skulle ske i Portugal, skulle folket kæmpe for det og ikke vente på, at et mirakel skulle ske.

Jeg tog tilbage til Portugal i 1972 for at færdiggøre studentereksamen. Bagefter stak jeg tilbage til Frankrig igen som militærnægter og for at arbejde og læse på universitetet i Vincennes.

Mens jeg var i Portugal, arbejdede jeg og læste om aftenen, begyndte jeg at komme sammen med Cidália. Jeg forberedte hende på, at min hensigt var at nægte at gå i krig og stikke af til Frankrig. Hun forstod det og havde mod nok til at være solidarisk med mig. Vi blev gift, og uden at sige noget til vores familier stak vi af til Frankrig.

Med hjælp fra Armando, som lige var kommet tilbage fra krigen i Angola, kørte vi til S. Gregório. En bonde viste os den sti, hvor vi kunne gå over floden. Vi nåede en spansk vej, hvor Armando ventede med sin bil. Han kørte os til Orense, hvor vi tog toget til Irun. Da vi kom til Austerlitz i Paris, havde vi en kammerat ventende på os. Han kørte os til Lina og Zé's hus, som var medlemmer af desertørkomiteen. På dette tidspunkt var den franske regering ikke så meget for at tage imod flygtninge. De fortalte, at det var nemmere i de skandinaviske lande, måske Sverige, hvor der allerede eksisterede en desertørkomité i Malmø. Jeg kontaktede dem, og de anbefalede mig at tage til Danmark, da de på det tidspunkt tog imod flygtninge fra flere lande.

Efter 15 dage i Paris, hvor vi mærkede omsorg og solidaritet fra de kammerater, vi mødte, bl.a. Helder Costa, fik vi mere og mere lyst

til at kæmpe for demokrati i Portugal og afslutning af kolonikrigen. Der kom den dag, hvor vi kom til Danmark uden pas. Med hjælp fra nogle kontakter kom vi over grænsen til Belgien. I Belgien holdt vi en dag i Antwerpen, til der kom et medlem af den hollandske humanitære organisation, UAF, som kørte os til Utrecht. Der var vi i 2 uger i deres hovedkvarter, hvor vi fik hjælp med penge til fornødne udgifter.

Vi blev kørt til Puttgarten, hvor vi tog færgen til Rødby. I Rødby skete den store nedtur. Det danske politi ville ikke acceptere vores papirer med den begrundelse, at hvis vi havde intentioner om at ansøge om asyl i Danmark, skulle vi ikke have overskredet de to ugers rejsetid fra den dato, vi forlod Portugal. Derfor blev vi straks sendt tilbage til Tyskland.

Vi frygtede, at det tyske politi måske kunne finde på at sende os tilbage til Portugal med alle de konsekvenser, dette ville medføre. Til alt held blev vi overladt til os selv uden opsyn af det tyske politi. Fra en telefonboks kontaktede jeg lederen af den hollandske organisation UAF, som også var folketingsmedlem. Han begyndte at gøre sin indflydelse gældende. Nogle timer efter ringede han tilbage til telefonboksen, hvor vi ventede, og fortalte os, at vi skulle gentage vores forsøg på at komme ind i Danmark, og at, denne gang ville indrejsen komme til at ske uden forhindringer. Og sådan endte det. Efterfølgende blev vi ledsaget af to civilklædte danske politibetjente til Københavns Politi, Hovedkvarteret.

Da vi ankom til politistationen i København, blev vi forhørt af politiet, fotograferet, og vi fik taget fingeraftryk osv. Afhøringerne tog flere timer. Først blev vi afhørt hver for sig, og bagefter blev vi ført sammen til videre afhøring. Derefter blev vi sendt til det berømte Hotel Corona, hvor vi blev indlogeret. Vi skulle dagligt, mens vi var i København, møde op ved politiet.

Vi blev videre afhørt, igen hver for sig og sammen, men nu med en portugisisk translator til stede. Politiafhøringerne, der trak ud i flere timer og dage, blev ført både af en politibetjente og af en repræsentant fra fremmedpolitiet. Det drejede sig primært om at fastlægge, om vi egentlige var politiske flygtninge, eller om vi bare var emigranter af økonomiske årsager.

Vi ventede tre måneder, indtil en afgørelse om vores asylansøgninger kom, og vi fik asyl i Danmark. Vi fik det af humanitære grunde, og for mit vedkommende tilmed, fordi jeg var militærnægter. Vi blev bagefter placeret af Dansk Flygtningehjælp i den skønne og charmerende by Aarhus i en treværelses lejlighed i Grøfthøjparken, som vi delte med et græsk ægtepar. Kulden, solmanglen og lufttrykket fremkaldte en negativ følelse, men dette klima chok opvejedes dog af den bekvemme centralvarme i lejligheden.

Aarhus – en skøn by, med fiskeri- og udskibningshavn, med meget få bakker, ren, med rolig trafik, med en god og punktlig offentlig transport. Ud fra folkets høflighed at dømme og den afslappede og uprætentiøse måde, de klædte sig på, fik man det indtryk, at der ikke fandtes forskellige samfundsklasser her.

I løbet af seks måneder og med støtte fra Dansk Flygtningehjælp lærte vi det danske sprog at kende i en skole, hvor flere nationaliteter var repræsenteret. Vores drøm om at tage en videreuddannelse – min drøm var sport og idræt og Cidálias landbrugsvidenskab – kunne ikke lade sig gøre, da det var nødvendigt at beherske det danske sprog, og modsat Portugal, hvor disse uddannelser i tresserne/halvfjerdserne tog fra to ti fire år at gennemføre, tog de i Danmark fra fem til syv år. Det danske sprog var for os den største forhindring.

Vi kom i kontakt med nogle portugisere og blev med det samme medlemmer af De Portugisiske Desertørers Komite. Vi blev involverede i de politiske aktiviteter, som komiteen udførte, og som vi syntes, havde den højeste prioritet. Skønt vi var i et andet land og i en anden virkelighed, havde vi dog adgang til vedvarende informationer om de kampe mod regimet, der foregik i Portugal. Dem fik vi fra bladet "O Grito do Povo" og fra de internationale nyhedsmedier som aviser og radio, vi havde adgang til.

Den politiske og sociale virkelighed i Danmark var nok til at påvise, at samfundet kunne ændres og bekræftede samtidig vores syn på at, et velorganiseret og -ledt folk – med vilje, kampgejst og nødvendige ofre – kunne ændre samfundsformen og den brede befolknings tilværelse til det bedre.

Med jobs, der blev henviste af det Dansk Flygtningehjælp, startede vi med at arbejde i fabrikker og lagerhuse. Normalt var arbejdet ikke fast, men vi tjente rent faktisk nok penge. Det endte med, at jeg på et tidspunkt startede på en smedeuddannelse, som ville vare tre år at gennemføre. Uddannelsesforløbet gjorde et stort indtryk på mig på grund af uddannelsens høje niveau, både med hensyn til teori, de praktiske færdigheder, vi blev underviste i, samt brug af de værktøjer, som skolen rådede over, af meget forskellig art og høj kvalitet. 31. december 1973 forøgedes vores familie med vores søn, som blev født på Fødselsanstalten i Aarhus. I den sammenhæng konstaterede vi, at Danmark havde et eksemplarisk sundhedsvæsen.

Selv om Danmark i første omgang, ved vores første kontakt med landet, ikke levede op til vores forventninger, blev snart vores opfattelse ændret, da vi blev vidner om hengiven hensynsfuldhed fra organisationer og institutioner, som støttede og beskyttede os. Derfor vores TAKNEMLIGHED for evig tid.

Vi blev inddraget i vores politiske engagement næsten dagligt: Møderne fulgte en efter en; vi skulle opretholde kontakt med andre komiteer for desertører i andre lande i Europa; vi skulle også støtte og opfordre venner i Portugal til at forlade landet, hvis de var og skulle ind i miltæret.

En markant begivenhed skete, da vi tilrettelagde en tur til Paris for at se teaterstykket "O Soldado" (Soldaten) opført af teatergruppen "Teatro Operário" (Arbejderteater). Teksten var af Hélder Costa, og sangene og musikken var komponeret og sunget af vores kammerat og protestsanger Tino Flores, akkompagneret af den fremragende musikgruppe "Os Camaradas" (Kammeraterne). Vores baby på tre måneder rejste sammen med os til og fra Paris. Det var hans første "vaccine" mod fascismen og diktaturet.

I marts 1974 blev vi overrumplet med nyheden om, at et regiment i byen Caldas forsøgte at rejse sig op mod diktaturet. Oprøret blev ikke til noget, men at dette var sket, var nok til at få os til at være ekstra årvågne og også forventningsfulde over det, der var i gang i Portugal. Informationerne var fåtallige og forvirrende, men de gav os en idé om, at i Portugal var nogle folk blandt militæret, der rørte på sig. Men da oprøret mislykkedes, og begivenhederne forbundet med Pinochet i Chile (sept. 73) stadig var i frisk erindring, var det ikke svært at forestille, at Marcel Caetanós regering og det hemmelige politi PIDE som reaktion ville forhærde undertrykkelsen i Portugal.

Da revolutionen d. 25. april 1974 skete, var det som om, et låg på en gryde sprang op, og gåpåmodet fra militæret og folket kogte over og spredte sig over hele landet.

Den 1. maj, en uge efter kuppet, var alle folk på gaden i et omfang, som aldrig før var set, og måske som aldrig ville ske igen. Alle torve og pladser over hele landet var fulde af folk.

Men skyggen af general Spinola, som d. 15. maj samme år blev udnævnt af Junta de Salvação Nacional (militærjunta) til præsident, formørkede den gode stemning og skabte noget tvivl og usikkerhed om, hvad der ville følge efter.

Lige efter d. 25. april begyndte de fleste af os at planlægge vor tilbagerejse til Portugal. Vi følte som vores pligt at deltage i kamp for friheden i landet.

Selv ved vores tilbagerejse gav det Dansk Flygtningehjælp os en håndsrækning. I betragtning af, at vi var et ægtepar med en baby på fire måneder, fik vi betalt vores flyverejse til Porto.

Den 14. maj 1974 landede vi i Pedras Rubas, Portos lufthavn, hvor vi blev modtaget med åbne arme af en militærkontrol, som klappede i hænderne og omfavnede os. Til stede var også vores grædefærdige familie. Vi græd over længsel og afsavn, af glæde og især af følelsen af FRIHEDEN.

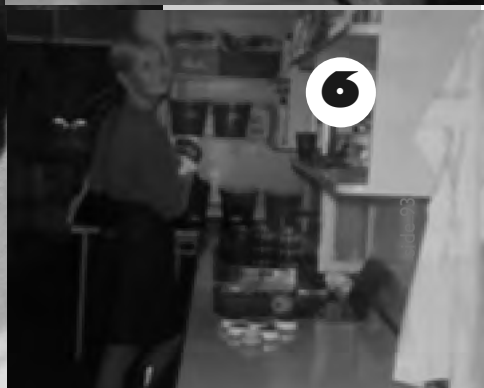
Vores vilje til at kæmpe videre for vores idealer fortsatte i Portugal. Alle vi, der var vendt tilbage, havde den opfattelse, at vi havde en opgave, der skulle føres til ende, og selv om foretagendet kunne skabe nogle problemer i vores liv, var vores intention at fortsætte med at gøre det.

Jeg er dybt taknemlig over Danmark, det danske folk og Dansk Flygtningehjælp for al den støtte, de gav os fra den første til den sidste dag, vi var i Danmark. 🐾

Billedgalleri

10

12

13

21-03-50

SARAIVA

JORQUIM

PORTUGESE

Nº B1

INVALID UNLESS RENEWED ANUALLY/NON VALABLE SANS
VALIDATION ANNUELLE/INVALIDO SIN VALIDACIÓN ANUAL
НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНО БЕЗ ЕЖЕГОДНОГО ВОЗОБНОВЛЕНИЯ

KABØ SPROG SKOLE

8000 AARHUS C

AARHUS 15-02-2

side 95

5 KR.

15

art cinema club

Terp Skovvej 101 - 8270 Højbjerg

Detta kort giver ret til at købe billetter til film-
klubbens forevisninger.

Kortet er strengt personligt og gyldigt for sam-
menlagt december 1973.

Identificação - Respondente	
Nome (real) (Se não)	SOLANGE
Profissão atividade	SOLANGE
Local e data de nascimento (Se o data de nascimento)	São Paulo 06-02-1940
Residência atual (Município)	Ponte
Relatório - Fatores	
Profissão atividade	
Local e data do casamento (Se o data de casamento)	

23

Fotografia - Fotografia

John
Fotografo per

Michael
Disegno

Autostilismo - Disegno

**De particolare
in generale
De sua madre
De se stesso**

Filippo - Filippo

**Stato
Dopo**

**Stato di conoscenza
Stato di coscienza**

**De particolare
in generale
De sua madre
De se stesso**

CIRCONSCRIPTION DÉPARTEMENTALE
de la P.A.F.
PYRÉNÉES-ATLANTIQUES
BAYONNE

HENDAYE, M. POLICE NATIONALE
HENDAYE - EX -
SEP 1971

ATTESTATION 18

Le COMMISSAIRE PRINCIPAL, Chef du Commissariat de la
Police de l'Air et des Frontières à HENDAYE atteste que le ressortissant
portugais :

Lopes Rui

né le *28-5-52* à *Fundo do Castelo*
démuni de passeport a été contrôlé le
par le Service et autorisé à se rendre à

Louis.

En foi de quoi, nous avons délivré la présente attestation
pour servir et valoir ce que de droit.

LE COMMISSAIRE PRINCIPAL,

[Signature]

POLICE NATIONALE
HENDAYE - EX -
SEP 1971

MINISTÈRE DU TRAVAIL
EMPLOI ET DE LA POPULATION

21

**CARTE TEMPORAIRE
DE TRAVAIL**

side 97

A **609285**

NOM : *LOPES RUI*

NOTA : Cette carte ne peut tenir lieu de carte de
pour
lien n'est valable, en ce qui concerne les étrangers
de 16 ans au moins, qu'accompagnée de la carte
régulière ou du récépissé en tenant lieu, délivrés
des services du Ministère de l'Intérieur.

25

Personnummer

21 03

27

GYLDIGT FRA

Forskudsregistreringskommune

ÅRHUS SKATTEVÆSEN, RÅDHUSET

Bikortet skal forevises ved udbetaling af indkomst m.v., der ikke hidrører fra hoved-arbejdsgiveren. Arbejdsgiveren (den indeholdelsespligtige) skal notere sig oplysningerne fra de kørt og foretage indeholdelse ved anvendelse af den anførte trækprocent.

Efter indkomstmottagerens anmodning skal arbejdsgiveren (den indeholdelsespligtige) foretage indeholdelse med en højere trækprocent for anførte.

Navn og adresse

JOAQUIM ALBUQUERQUE SARAIVA

ÅRHUS KOMMUNES BIBLIOTEKER

Nr.

07 02 51

LÅNERKORT

29

José Antonio Tavares Canarias
Vestergade 4B o.g.
8000 Århus C

P.

Flytning må omgående meddeles biblioteket.
Lånerkort skal medbringes ved hvert lån.

26

28

30

FREMMEPAS DANMARK

Nr. 24/37072

Dette pas, der består af 32 sider, er gyldigt indtil:
Ce passeport, qui contient 32 pages, est valable jusqu'à:
This passport contains 32 pages and is valid until:
Dieser Pass, der 32 Seiten enthält, ist gültig bis zum:

28 JULI 1974

Indehaverens fulde navn:
Full name of holder:

Nom de famille et prénoms du porteur:
Voller Name des Inhabers:

OLIVERIRA JOSE MELO LEITE

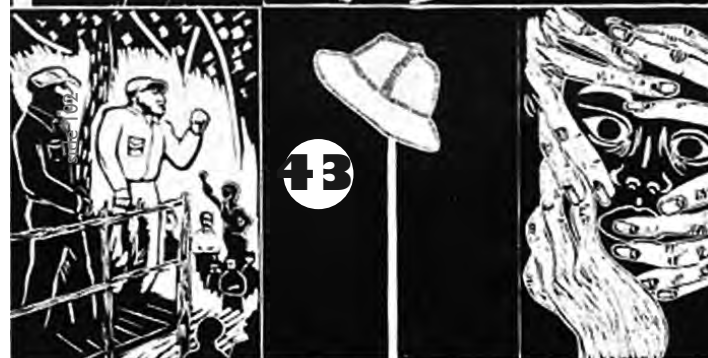
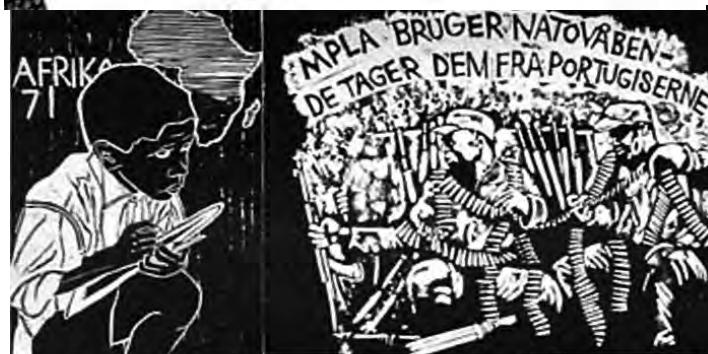
Indtaget af:
accompagné(e) de:
accompagned by:
begleitet von:

born under 15 år.
enfants au-dessous de 15 ans.

34

PORTUGAL UD AF AFRIKA

BEKÆMP PORTUGALIS
KOLONIALISME

MØDE onsdag d. 21. feb.
kl. 20 VEST. ALLES
KASERNE opp

DEMONSTRATION RAADEN
FREDAG

JGAL AFRIKA

DE PORTUGISISKE DESERTØRERS KOMITE
20V DKU DKP IF RSF UGRUPPEN SPUSFVS KF

PORTUGALS IALISME

Film fra Guinea-Bissau
1. feb. TALER Hillewi Nilsson
ALLES Carlos Neves
RNE opq 5 Sven Bislev

KAADHUSPLADSEN

REDAG d. 23. FEBRUAR KL. 17

FOLKENE I GUINEA-BISSAU, ANGOLA OG MOZAMBIQUE VIL SEJRE

Men til trods for den store støtte, som det portugisiske borgerskab får fra de kapitalistiske lande og gennem NATO, har det ikke været i stand til at standse befrielseskampen i kolonierne.

I løbet af i år vil Guinea-Bissaus folk, der allerede har befriet to trediedele af deres land, proklamere uafhængighed.

De portugisiske kolonialister prøvede at afværge dette faktum ved at myrde Amílcar Cabral, lederen af PAIGC, nøjagtig som da de myrdede den tidligere leder af FRELIMO, Eduardo Mondlane.

Men mord på lederne kan ikke standse de afrikanske folks beslutning om at frigøre sig fra kolonialistisk undertrykkelse og udbytning.

NÃO À GUERRA!

INDEPENDENCIA PARA OS POVOS DAS COLONIAS

NUCLEOS "O" COMUNISTA

„NEJ TIL KRIGEN! UAFHÆNGIGHED FOR FOLKENE I KOLONIERNE“
Illegalt plakat udsendt af en kommunistisk modstandsorganisation i Portugal.

42

DE PORTUGISISKE DESERTØRERS KOMITE

O, Mozambique

KAMPEN

UDGIVET AF DE PORTUGISISKE DESERTØRERS KOMITE APRIL 78 - 79 - 80 - 81 - 82 - 83

AMILCAR CABRAL EN STOR VEN AF DET PORTUGISISKE FOLK

PORTUGAL | BEVÆBNET AF FOLKENES VÆBNETE ØRN
ANGOLA, MOZAMBIQUE OG GUINEA-BISSAU
SE SIDE 8

13 ÅRS VÆBNET KAMP IMOD DE
PORTUGISISKE KOLONIALISTER
I ANGOLA
SE SIDE 10

HVEM DE ER OG
HVAD DE VIL?...
SE SIDE 16

BERETNING OVER
KOMITEENS
ARBEJDE I 1973
SE SIDE 2

FEM PORTUGISISKE MARINESO,
DATER, SOM 'DESERTEREDE' I
FREDERIKSHAVN, SIGER:
"NÅR VI ENGANG DØRER TIL VÅREN, VIL
DET ALLE VED, HAN ALLEHVEREN OG DET FOR
PORTUGISKE FOLKS TILBAGE" SE SIDE 6

NYHEDERNE
FRA PORTUGAL,
ANGOLA,
MOZAMBIQUE
OG GUINEA-BISSAU

side 103

45

1. Taler ved demonstration i København mod kolonikrigen og det fascistiske regime i Portugal, 1973.
2. Demonstration mod kolonikrigen, fascismen og NATO, arr. De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark samt diverse danske organisationer, 1973, Aarhus.
3. Lidia Bettencourt, Aarhus.
4. Carlos Neves deserterede i 1970 til Danmark, hvor han fik politisk asyl, 1974, Lissabon.
5. José Oliveira og Lidia Bettencourt, Aarhus.
6. Hanne Skytte, Hotel Regina, Aarhus.
7. Socialt samvær, Rui Guimarães samt en ukendt person, 1972, Aarhus.
8. Miguel Castro og Harriet Ludvigsen, 1973, Aarhus.
9. Demonstration mod kolonikrigen, fascismen og NATO, arr. De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark samt diverse danske organisationer, 1973, Aarhus.
10. Demonstration mod kolonikrigen, fascismen og NATO, arr. De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark samt diverse danske organisationer, 1973, Aarhus.
11. José Oliveira og polske Weinberg, 1972, Aarhus.
12. Joaquim Saraiva, 1972, Aarhus.
13. International Student Identity Card, Joaquim Saraiva, 1972, Aarhus.
14. Der var altid en anledning til en god snak, José Oliveira, José Bettencourt, Miguel Castro og Fernando fra Angola, 1973, Aarhus.
15. Medlemskort, Cinema 67-Art Cinema Club, Højbjerg, 1971, Aarhus.
16. Fødselsdagsfest, Harriet Ludvigsen, Joaquim Saraiva, Ana og José Bettencourt. 1971, Aarhus.
17. Demonstration mod kolonikrigen, fascismen og NATO, arr. De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark samt diverse danske organisationer, 1973, Aarhus.
18. Midlertidig indrejsetilladelse til Frankrig, Rui Lopes, 1971, Hendaye, Frankrig
19. Studsgade 10, gården og køkkenkrogen, 1972, Aarhus.
20. Rui Guimarães og Miguel Castro, 1973, Aarhus.
21. Midlertidig arbejdstilladelse, Rui Lopes, 1971, Frankrig.
22. Cosy Corner / Hotel Regina, Hanne Skytte, 1970, Aarhus

23. Portugisisk pas, udstedt i Paris maj 1974, og kun gyldig til tilbagevenden til Portugal, Jorge Leitão.
24. Foto: Harriet Ludvigsen, 1971, Aarhus.
25. Joaquim Saraiva, 1971, Aarhus.
26. Strandtur, Joaquim Saraiva, Rui Lopes, Rui Lopes' bror, og Cidália Lopes, 1973, Aarhus.
27. Skattekort, Joaquim Saraiva, 1974, Aarhus.
28. Demonstration mod kolonikrigen, fascismen og NATO, arr. De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark samt diverse danske organisationer, 1973, Aarhus.
29. Lånerkort til biblioteket, José Canarias, 1973, Aarhus.
30. Fremmedpas/Danmark, José Oliveira, Aarhus.
31. Hyggeligt samvær, J. Canarias, Carlos Neves, Joaquim Saraiva og Mario Fernandes, 1973, Aarhus.
32. José Oliveira, 1973, Aarhus.
33. Postkort, José Oliveira, Aarhus.
34. Hotel Regina, det første logi for flygtninge i Aarhus.
35. Et sted i Aarhus, 1971.
36. Mario Fernandes, Hanne Skytte, Alvaro, m.fl., 1973, Aarhus.
37. Demonstration mod NATO, arr. De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark samt diverse danske organisationer, 1973, København.
38. Demonstration mod NATO, arr. De Portugisiske Desertørers Komite i Danmark samt diverse danske organisationer, 1973, København.
39. Et sted i Aarhus.
40. En fæstning i Peniche, brugt som politisk fængsel under diktaturet.
- 41- 42. Løbeseddel, uddelt i forbindelse med et arrangement og demonstration til støtte for befrielseskampe i de portugisiske kolonier. Aarhus, februar 1973..
43. Dea Trier Mørch, Statens Kunstfond.Arkiv.
44. Undervisning i det fri, Mozambique
45. KAMPEN – De Portugiske Desertørers Komite, nr. 1, april 1974.

**Ana Vera
er Studielektor i
Portugisiske og
Brasilianske
Studier på
Københavns
Universitet**

#ECOS i Danmark: en pædagogisk oplevelse

“Working in a group to develop events and activities to share these forgotten stories of Portuguese asylum seekers was a really nice way of trying to use gathered knowledge in a practical way.”

Jacob Corneliusen ¹

“Building our knowledge on theory but being allowed to explore it in practice leads to a special and rewarding form of learning experience.”

Nadia Bonnie Rahali ²

Udgivelsen af denne bog er en del af projektet ”#ECOS – Exílios, contrariar o silêncio: memórias, objetos e narrativas de tempos incertos”,³ hvis formål er at give en dybere indsigt i den europæiske historie og i samfundsforholdenes mangfoldighed i Europa igennem tiden. I 60’erne og 70’erne blev tusindvis af portugisere nødsagede til at flygte fra deres hjemland pga. et anakronistisk diktatur og pga. den blodige krig i Afrika. Deres erindringer, beretninger og genstande fra den tid udgør et bidrag til dannelsen af en kollektiv erindring i Europa.

Disse skildringer, minder og ting har også

en særlig relevans i dagens Europa, som er påvirket af diverse kriser og genkomsten af nationalisme, populisme og ekstremt højreorienterede bevægelser, der undergraver det europæiske projekt. Udover at disse eksilberetninger giver aktørerne en stemme, så har kendskabet og formidlingen deraf en grundlæggende betydning i undervisnings- og læringspraksisser, hvilket er fundamentalt i #ECOS-projektet. Disse portugiseres personlige og biografiske fortællinger medvirker til at give en bedre forståelse af fænomenet eksil, og de er ligeledes universelle eksempler på flugt, rodløshed og tvungen vandring.

At skrive om de læringserfaringer, der er relateret til #ECOS-projektet i Danmark, giver samtidig anledning til at gentænke og genskabe den vej, som en gruppe af studerende gik igennem i studieåret 2019/20. Her blev fem studerende på Bacheloruddannelsen i portugisiske og brasilianske studier ved Københavns Universitet involveret i #ECOS-projektet som en del af faget Problembaseret teamprojekt. Dette fag sætter de studerende i kontakt med problemer ude i den virkelige verden, og derved erhverver de sig betydningsfulde kulturelle færdigheder, som er baseret på tanken om, at humaniora spiller en vigtig rolle i dannelsen af globale borgere.

Fagets og projektets struktur var meget fleksibelt. Det var en videregivelse af teoretisk viden og kendskab til den historiske kontekst, og samtidig var det en udforskning af denne viden i praksis, da der blev fremstillet et visuelt formidlingsprodukt, som omhandler fortællingen om landflygtighed. Faget søgte at kombinere en mikrohistorisk tilgang baseret på fortællinger om enkeltpersoner, objekter, møder og begivenheder med en makrohistorisk tilgang, hvis mål var at forstå og placere disse eksiloplevelser i en sammenhæng med europæisk historie og dermed relatere dem med nutidige mobilitetsprocesser.

Dette arbejde blev opdelt og udviklet i 3 etaper. Den første etape fandt sted i et traditionelt klasseværelse, baseret på tovejs kommunikation mellem lærer og elever, og bestod i, at et hold fra #ECOS præsenterede projektet og dets formål, men også i at erhverve kendskab til landflygtighedstemaet.

Man prøvede på denne måde at formidle de teoretiske værktøjer, som er en forudsætning for en dybere forståelse af landflygtigheden, Europas historie, den historiske kontekst, det portugisiske samfund i 60'erne og 70'erne samt den danske modtagelsespolitik. I løbet af denne fase fik eleverne forhåndskendskab til beretningerne i mødet med nogle portugisere, der havde været i landflygtighed i Danmark, og som er de vigtigste aktører i denne bog.

Efter denne teoretiske forberedelsesperiode startede arbejdet med at lokalisere og vælge det disponible materiale i de forskellige danske institutioner og arkiver (DR, Arbejdermuseet, Dansk Flygtningehjælp). Arbejdsprocessen i løbet af denne anden etape var hovedsageligt debatter om ideer, hvordan man skulle bruge arkiver og institutioner og få nye ideer til at udvide listen af det tilgængelige materiale og arbejdet ude i felten. Indsamlingen af data skete på flere fronter, som personregistre og objekter, avisartikler, digitale registre, civile arkiver samt kortlægning af lokaliteter i Århus, relevante for de portugisiske flygtninge, oversættelse af de publicerede vidnesbyrd i denne bog og forberedelse af interviewer.

Endelig, den tredje etape, som bestod af udvælgelse af materiale, indsamlet med henblik på realiseringen af to produkter: en brochure om #ECOS Danmark og en dokumentarisk film, som har udgangspunkt i en video med Hanne Skytte og Jorge Leitão under arbejdet i felten i Århus. Mellem april og maj 2020 arbejdede eleverne med fremskaffelse af dette materiale ved brug af antropologiske og kunstneriske metoder med henblik på at udforske de

visuelle dimensioner af landflygtighed.

Eleverne kom i løbet af disse måneder i kontakt med en realitet, som var ukendt for mange af dem. Det blev en spændende og krævende pædagogisk erfaring, forankret i ideen om, at disse portugisiske flygtninges erindringer og erfaringer, som vi er fælles om, også er en del af Danmarks og Europas historie, og som det er vigtigt at huske og bevare. 🐾

1 Jacob Corneliusen er pt. tredjeårsstuderende på bacheloruddannelsen i portugisiske og brasilianske studier ved Københavns Universitet, og han var involveret i #ECOS-projektet mellem februar og maj 2020.

2 Nadia Bonnie Rahali er ligeledes studerende på bacheloruddannelsen i portugisiske og brasilianske studier ved Københavns Universitet, og hun var involveret i #ECOS-projektet mellem februar og maj 2020.

3 #ECOS – Landflygtighed, at bryde tavshed: erindringer, genstande og beretninger fra og om usikre tider.

Da Nellikerevolutionen kom til Danmark. Flygtninge, som blev budt velkommen

Danmark har ændret sig meget, siden de portugisiske desertører kom til Danmark og søgte om asyl. Det politiske klima er drejet meget til højre, og en god flygtning er enten en, som bliver væk eller tager hjem igen hurtigst muligt.

Med Nellikerevolutionen i Portugal 25. april 1974, så blev den fascistiske regering væltet. En regering, som var støttet af NATO. Nellikere blev sat i soldaternes geværløb, en næsten ublodig revolution i modsætning til den blodige kolonikrig i Afrika. Med revolutionen afsluttedes også en 13 år lang brutal og udsigtsløs kolonikrig i Afrika, hvor Portugal i årtier havde udbyttet og udplyndret kolonierne Guinea-Bissau, Angola og Mozambique.

De afrikanske befrielsesbevægelser voksede i styrke, og Portugals fascister blev samtidig mødt af en stigende opposition hjemme, ikke mindst af de unge. Denne modstand tog mange former, heriblandt modstand i militæret, hvor militærnægtelse, lydighedsnægtelse og desertering voksede i omfang. Det er unge mænd, som sagde nej til

**John
Graversgaard
bor i Aarhus, hvor
han i 70'erne
mødte de portu-
gisiske desertø-
rer. Aktiv på
venstrefløjen med
fokus på interna-
tional solidaritet,
arbejdsmiljø og
antiracisme**

Efterord

side 111

fascisme og at deltage i en imperialistisk krig i Afrika, som søgte mod Europa, og flere kom til Danmark. Derfor denne historisk værdifulde beretning om en tid, hvor de kastede sig ud i det ukendte, og mange endte med at slå rødder i Danmark, få kærester og børn.

Mange var politisk engagerede. Det var en tid med krigsmodstand globalt, ikke mindst modstanden mod USA, imperialismens krig mod Vietnams folk.

5 marinesoldater, som deserterede i Frederikshavn udtalte: "Når vi en gang griber til våben, vil det blive mod koloniernes og det portugisiske folks fjender".

Befrielsesbevægelserne startede den væbnede kamp i Angola (1961), Guinea-Bissau (1963) og i Mozambique (1964). Det giver stødet til, at de portugisiske desertører stiftede komiteer over hele Europa, og i Danmark blev der afholdt møder, lavet oplysningsarbejde og demonstrationer i både Århus og København. Der blev knyttet kontakter og venskaber med den anti-imperialistiske venstrefløj, og der blev udgivet blade om frihedskampen i kolonierne og i Portugal.

Med voksende modstand fra soldater, studenter og arbejdere, så øges det revolutionære pres fra 1968 og fremefter. Parolen lød, at man skulle vende våbnene den anden vej, og den voksende antikrigspropaganda påvirkede militærets moral.

At blive desertør eller militærnægter bygger altid på en personlig historie, men i Portugal blev desertering også en politisk handling mod krig og fascisme. Derfor er denne bog også et vidnesbyrd om en ungdom, som havde modet til at sige nej. Et vigtigt historisk dokument for nutidens unge. 🐾

"For at en samfundsgruppe, der består længere end et menneskes levetid, skal kunne "huske", er det ikke nok, at de forskellige medlemmer, der på et givent tidspunkt udgør gruppen, erindrer de repræsentationer, der vedrører gruppens fortid. Det er også nødvendigt, at de ældre medlemmer ikke forsømmer at videreformidle disse repræsentationer til de yngre generationer. Det står os frit at tale om "kollektiv hukommelse", men vi må ikke glemme, at i hvert fald nogle af de fænomener, som vi således betegner, ganske enkelt er kommunikation mellem enkeltpersoner".

Marc Bloch, *L'Histoire, la guerre, la résistance*. Paris : Gallimard/Quarto, 2006, p. 342.

ISBN 978-989-53047-0-7

<https://ecosexilios-cria.org/dk/>

